

2. Edukacyjne instrumenty implementacji ładu społecznego

Zasady ładu społecznego (Tadeusz Borys)¹

Wśród przyjętych w Rio de Janeiro, w ramach **Karty Ziemi** zasad zrównoważonego rozwoju 11 zasad odnosi się do bezpośrednio do ładu społecznego. Część z nich poprzez zwrócenie uwagi na takie kwestie, jak np. finansowe czy regulacje prawne sprzyjające poprawie jakości środowiska bądź też zaprzestaniu dewastacji, de facto przyczyniają się do stworzenia lepszego środowiska życia człowieka. Są to następujące zasady:

- ❑ **zasada 1** – ludzie stanowią centrum zainteresowania w procesie trwałego i zrównoważonego rozwoju; mają prawo do zdrowego oraz twórczego życia w harmonii z przyrodą,
- ❑ **zasada 3** – należy prawo do rozwoju egzekwować tak, by sprawiedliwie uwzględniać rozwojowe i środowiskowe potrzeby obecnych i przyszłych pokoleń,
- ❑ **zasada 5** – dla zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zmniejszenia różnic w poziomie życia większości ludzi na świecie współpracować powinny państwa i ludzie, co pozwoli na realizację zasadniczego zadania – zwalczenia ubóstwa
- ❑ **zasada 10** – na poziomie państwa każdy obywatel powinien mieć zapewniony odpowiedni dostęp do informacji dotyczącej środowiska, która jest w posiadaniu władzy publicznej, bowiem zagadnienia środowiskowe
- ❑ **zasada 7** – państwa powinny współpracować w duchu ogólnoświatowego partnerstwa w celu zachowania i ochrony ekosystemu Ziemi oraz przywracania jego zdrowia i integralności, ponosząc za jego stan wspólną, ale zróżnicowaną odpowiedzialność,
- ❑ **zasada 8** – państwa powinny ograniczyć bądź wyeliminować modele produkcji lub konsumpcji zakłócające zrównoważony rozwój oraz promować odpowiednią politykę demograficzną, co pozwoli osiągnąć trwałą i zrównoważony rozwój oraz poprawę jakości życia wszystkich ludzi,
- ❑ **zasada 22** – państwa powinny wspierać tożsamość, kulturę i zainteresowania wspólnot, umożliwić im efektywny udział w osiąganiu trwałego i zrównoważonego rozwoju, bowiem ludność tubylcza i ich wspólnoty, ze względu na swoje doświadczenie i tradycję, odgrywają znaczącą ro-

¹ Na podstawie T. Borys, *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 2005, s. 317-320.

są na każdym poziomie najlepiej rozwiązywane przy udziale wszystkich obywateli,

- **zasada 20** – ważnym aspektem osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju jest pełny udział kobiet w działaniach w tym zakresie, kobiety odgrywają żywotną rolę w zarządzaniu środowiskiem i w jego rozwoju,
- **zasada 21** – do rozwijania światowego partnerstwa trzeba zmobilizować twórczość, ideały i odwagę ludzi młodych, pomoże to osiągnąć trwałą i zrównoważony rozwój oraz zapewnić lepszą przyszłość dla wszystkich

łą w zarządzaniu środowiskiem i w jego rozwoju,

- **zasada 23** – środowisko i zasoby naturalne należące do społeczności uciskanych, znajdujących się pod dominacją bądź okupacją, powinny być chronione,
- **zasada 27** – konieczna jest współpraca państw i społeczeństw, w duchu partnerstwa przy wypełnianiu zasad zawartych w Deklaracji, zmierzająca do rozszerzenia prawa międzynarodowego w zakresie osiągania trwałego i zrównoważonego rozwoju

Większość **zasad Unii Europejskiej** nawiązuje wyraźnie do węższego rozumienia koncepcji ZR, eksponującej – podobnie jak w *ekorozwój* – ochronę kapitału przyrodniczego. Do najważniejszych zasad ZR bezpośrednio powiązanych z ładem społecznym należy zaliczyć *substydialność* i *partycypację publiczną*.

W ramach **Programu MONET** sformułowano zasady odnoszące się zarówno do ochrony kapitału społecznego, jak i gospodarczego i środowiskowego. Postulaty (zasady) odnoszące się do ładu społecznego wskazują na społeczną solidarność, warunki i jakość życia, sprawiedliwość podziału, socjalną spójność, rozwój kapitału ludzkiego. Zbiór tych zasad pogrupowanych według sześciu dziedzin przedstawiono poniżej:

1. Główne podstawy:

a. Każdy członek społeczności ma prawo do godnego życia i wolnego rozwoju (samorozwoju) osobistego. Demokracja, prawna stałość i kulturowe różnicowanie są zagwarantowane.

b. Ograniczenia osobistego rozwoju są wprowadzane, gdy godność ludzka innych współczesnych osobników lub przyszłych generacji jest zagrożona.

2. Obiektywne warunki życia

a. Podstawowe potrzeby mieszkańców muszą być rozpoznawane w dłuższych horyzontach czasowych. Członkom społeczeństw powinno się

zagwarantować w rozsądnych, szerokich granicach realizację materialnych i niematerialnych potrzeb, które wykraczają poza potrzeby podstawowe.

b. Zdrowie ludzkie powinno być chronione (promowanie zdrowego stylu życia).

c. Godność ludzkiego życia wymaga uwolnienia od ubóstwa. Potrzebujący członek społeczeństwa będzie wspomagany solidarnie zgodnie ze swoimi potrzebami.

3. Subiektywne warunki życia

a. Zadowolenie i szczęście obecnych i przyszłych pokoleń będzie przestrzegane i popierane.

b. Gospodarka społeczna i zmiany w środowisku naturalnym nie mogą dokonywać się kosztem fizycznych i psychicznych strat jednostki.

4. Sprawiedliwość podziału, równość szans

a. Nikt nie będzie dyskryminowany na podstawie wewnętrznych lub zewnętrznych cech.

b. Każdy członek społeczeństwa powinien mieć takie same prawa i warunki. Społeczeństwo powinno dążyć do coraz lepszego podziału zasobów.

c. Powinno być popierane zjednoczenie skonfliktowanych grup społeczeństwa bądź regionów w gospodarce, społeczeństwie, kulturze i życiu politycznym.

5. Wzmacnianie społecznej spójności

a. W uznaniu faktu, że właściwe funkcjonowanie i zdolności do przeżycia (adaptacja) są znaczniejsze i oparte na solidarności członków społeczności, zmiany relacji i zrozumienie pomiędzy jednostkami a grupami powinny być wspierane.

b. Powinna być wspierana możliwość społecznej i politycznej partycypacji.

6. Rozwój i wspieranie kapitału ludzkiego

a. Wspólna wiedza i dziedzictwo socjokulturowe powinno być wspierane i rozwijane w dłuższej perspektywie czasowej.

b. Nie będzie ograniczeń w przepływie informacji. Zagwarantowane musi być swobodne tworzenie i przedstawianie opinii.

c. Zdolność do przyswajania i przetwarzania informacji będzie wspierana.

d. Zwłaszcza dzieci i młodzież powinny móc żyć w otwartym, umotywowanym i zorientowanym na przyszłość środowisku.

2.1.
ARTYKUŁY
PROBLEMOWE

KONSULTACJE SPOŁECZNE JAKO ELEMENT EDUKACJI EKOLOGICZNEJ

1. Wprowadzenie

Ludzie zarówno indywidualnie, jak i zbiorowo, czyli stanowiąc grupy społeczne niszczą planetę na niespotykaną dotąd skalę, co może zagrozić egzystencji przyszłych pokoleń na Ziemi. W opracowaniu raportu *Millennium Ecosystem Assessment* uczestniczyło 1360 ekspertów z ONZ i instytucji naukowych z 95 państwami. Prace nad sprawozdaniem trwały cztery lata. Jest to najobszerniejszy dotychczas stworzony dokument tego typu. Zasadniczy wniosek tego raportu to fakt, że człowiek w ogromnym stopniu przekształcił większość ekosystemów Ziemi w bardzo krótkim czasie. Podkreśla się, że największe szkody zostały spowodowane w ciągu ostatnich 50 lat. Dwie trzecie wszystkich systemów ekologicznych Ziemi zostało zanieczyszczonych lub wyeksploatowanych przez rosnącą populację ludności. Zgodnie z raportem, *ludzka aktywność obciążyla i wykorzystala naturalne zasoby planety w stopniu, który zagraza egzystencji przyszłych pokoleń, co nie jest zgodne z zasadą zrównoważonego rozwoju.*

Przez ostatnie pięćdziesięciolecie ludzie na niespotykaną wcześniej w historii skalę przemieniali ekosystemy, aby zaspokoić swoje potrzeby, które z roku na rok, z miesiąca na miesiąc, a nawet z dnia na dzień są coraz większe i pochłaniają coraz większe ilości zasobów, którymi dysponujemy. Skutkiem tej działalności jest w dużym stopniu nieodwracalne zaburzenie biologicznej różnorodności życia na Ziemi. Przykładem tego może być malejąca liczba gatunków ssaków, ptaków i płazów zagrożonych wyginięciem (10-30%). Kolejnym problemem jest również rosnąca ilość przekształcanych obszarów zielonych w tereny rolne, od 1945 roku zmiana takiej uległo więcej obszarów niż łącznie w XVIII i XIX wieku. Ekolodzy

* mgr; Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Katedra Ekonomii i Gospodarowania Środowiskiem.

zwracają też uwagę na zanikanie terenów zalesionych oraz pojawianie się w morzach ubogich w tlen tzw. „martwych stref”¹.

Na obecny stan rzeczy miał wpływ dynamiczny rozwój technologii wraz z eksplozją demograficzną, który nastąpił w końcu XIX wieku i trwa aż do dzisiaj. Konsekwencją takiego stanu rzeczy stało się nadmierne wykorzystywanie zasobów naturalnych Ziemi (przede wszystkim nieodnawialnych), a także prowadząca do dewastacji środowiska rabunkowa gospodarka zasobami odnawialnymi. W czerwcu 1992 roku w Rio de Janeiro na Konferencji ONZ „Środowisko i Rozwój” przedstawiciele 179 państw świata uzgodnili stanowisko dotyczące konieczności zmiany współczesnego ładu ekonomicznego i relacji między gospodarką człowieka a środowiskiem, co jest niezbędne dla uratowania naszej planety oraz utrzymania bezpiecznej egzystencji przyszłych pokoleń. *Potrzeba wdrożenia ekorozwoju pojmowanego jako całokształt harmonijnych działań człowieka, korzystającego z zasobów środowiska przyrodniczego w sposób racjonalny, odpowiedzialny oraz gwarantujący ich zachowanie dla przyszłych pokoleń jest obecnie sprawą pilną, godną stawiania jej ponad wszelkimi podziałami*².

Do wdrożenia tych celów niezbędna jest **edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju**, czyli poprawne przestrzeganie zasad polityki ekologicznej państwa, a co za tym idzie kształtowanie pełnej świadomości i budzenie zainteresowania społeczeństwa wzajemnie powiązanymi kwestiami ekonomicznymi, społecznymi, politycznymi, jak również ekologicznymi. Konieczne jest umożliwienie każdemu człowiekowi, niezależnie od wieku, płci, wykształcenia, przynależności do różnych grup społecznych czy też innych czynników wyróżniających daną osobę od innych, zdobywania wiedzy i umiejętności niezbędnych dla poprawy stanu środowiska. Niezbędnym jest tworzenie nowych wzorców zachowań, kształtowanie postaw obywatelskich, wartości i przekonań jednostek, grup i społeczeństw, które będą uwzględniać troskę o jakość środowiska. Możliwe to się stanie wówczas, gdy nastąpi wprowadzenia elementów edukacji ekologicznej do wszystkich sfer życia społecznego, przy respektowaniu i wykorzystaniu wartości kulturowych, etycznych i religijnych.

¹ Człowiek jest największym zagrożeniem dla naszej planety, <http://www.ekologia.pl>, strona z 12 października 2005 r.

² Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej – Przez edukację do zrównoważonego rozwoju, MŚ, Warszawa 1999.

Kolejnym krokiem powinno być zapewnienie dostępu społeczeństwa do informacji o stanie środowiska przyrodniczego i edukacji ekologicznej. Przy czym edukacja ekologiczna winna stać się podstawowym warunkiem zmiany konsumpcyjnego modelu społeczeństwa i zostać uznana za jeden z podstawowych warunków realizacji *Polityki ekologicznej państwa*. Ważną rolę do spełnienia w tej kwestii mają organizacje społeczne, w tym te działające na rzecz ochrony środowiska, które mają zróżnicowany zakres i formy działania, a także różnorodne powiązania ze sferą polityki, ekonomii i kultury. Działania takich pozarządowych organizacji ekologicznych polegają najczęściej na:

- ❑ kształtowaniu świadomości ekologicznej osób zaangażowanych w działania społeczne,
- ❑ przybliżaniu społeczeństwu istoty i znaczenia problemów ekologicznych,
- ❑ oddziaływaniu na osoby i instytucje odpowiedzialne za podejmowanie decyzji dotyczących zarządzania środowiskiem,
- ❑ propagowaniu humanistycznego i kulturowego wzorca ekologii.

W wielu organizacjach edukacja ta przekracza ramy „standardowej” edukacji środowiskowej. Pojawiają się w niej elementy religijne, filozoficzne, etyczne, zdrowotne, społeczne, polityczne, prawne i ekonomiczne. Dla pogłębienia roli i znaczenia tych organizacji w sferze edukacji ekologicznej należy dążyć, aby:

- ❑ podstawowe założenia programowe społecznych organizacji ekologicznych dotyczące edukacji środowiskowej były zgodne z kierunkami Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej,
- ❑ programy edukacji ekologicznej organizacji społecznych współrealizujących Narodowy Program Edukacji Ekologicznej uwzględniały bieżące potrzeby społeczności lokalnej i wpływały na integrację działań środowiskowych.

Jednym z priorytetowych zadań społecznych organizacji ekologicznych było dotąd pozyskiwanie, gromadzenie i udostępnianie rzetelnych informacji niezbędnych do podnoszenia świadomości i aktywnego działania na rzecz środowiska. Rosnące znaczenie w dziele edukacji ekologicznej zajmowały formalne i nieformalne grupy lokalne, wspierające przestrzenny ład,

tożsamość kulturową i jej spuściznę, prezentujące rozwiązania oryginalne, specyficzne dla danego regionu, zgodne z zasadami ekorozwoju³.

2. Rola konsultacji społecznych w edukacji ekologicznej

Jednym z elementów edukacji ekologicznej są **konsultacje społeczne**, których prowadzenie w Polsce jest obowiązkowe od momentu ratyfikowania podpisanej w dniu 25 czerwca 1998 roku *Konwencji z Aarhus o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska*. Celem tej Konwencji jest ochrona, zachowanie i ulepszanie stanu środowiska oraz zapewnienie zrównoważonego rozwoju. Podstawowe prawo człowieka, jakim jest prawo do życia może być realizowane przy właściwej ochronie środowiska. Pamiętając, że każda osoba ma prawo do życia w środowisku o odpowiednim dla jej zdrowia i pomyślności stanie, nie należy zapominać, że ma ona jednocześnie obowiązek ochrony i poprawy tego środowiska dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

Dążąc do dochodzenia tego prawa i spełniania tego obowiązku, obywatele muszą mieć dostęp do informacji, być uprawnieni do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji i muszą mieć dostęp do wymiaru sprawiedliwości w kwestiach dotyczących środowiska. Ułatwiony dostęp do informacji oraz udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji poprawia jakość i wykonanie decyzji w sprawach dotyczących środowiska, również przyczynia się do wzrostu społecznej świadomości związanej z ochroną środowiska. Społeczeństwo może zgłaszać swoje poglądy korzystając z konsultacji społecznych, a władza publiczna je w maksymalnym stopniu uwzględniać⁴. Skuteczna realizacja celów polityki ekologicznej państwa wymaga udziału w tym procesie wszystkich zainteresowanych podmiotów wywierających bezpośredni lub pośredni wpływ na sposób i intensywność korzystania ze środowiska. Aby udział obywateli był wystarczająco szeroki i przynosił oczekiwane efekty, konieczne jest – z jednej strony – stymulowanie samej chęci takiego udziału, natomiast z drugiej – tworzenie sprzyjających warunków dla praktycznej realizacji tej potrzeby oraz dostarczanie wiedzy i umiejętności, które są pomocne w konkretnych działaniach. Podstawowe znaczenie dla szerokiego, społecznego udziału w urzeczywistnianiu celów

³ *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej ...*, op. cit.

⁴ *Preambuła Konwencji z Aarhus*.

ekologicznych ma odpowiednia edukacja ekologiczna i zapewnienie powszechnego dostępu do informacji o środowisku oraz stworzenie instytucjonalnego zabezpieczenia dla wyrażania przez społeczeństwo swoich opinii i wpływania na podejmowane, istotne dla środowiska decyzje⁵.

W polityce ekologicznej państwa edukacja ekologiczna społeczeństwa uznawana jest za jeden z ważniejszych instrumentów realizacji strategii ekorozwoju społecznego i gospodarczego. Poziom świadomości ekologicznej społeczeństwa jest bowiem warunkiem akceptacji tej polityki. Trudno sobie wyobrazić aktywne uczestnictwo społeczeństwa nawet w najlepiej przygotowanych programach, jeżeli nie zostały one poparte wcześniejszą edukacją.

Edukacja ekologiczna kształtuje całościowy obraz relacji pomiędzy człowiekiem, społeczeństwem i przyrodą. Wskazuje zależność człowieka od środowiska oraz uczy odpowiedzialności za zmiany dokonywane w naturalnym środowisku. Dlatego jednym z najważniejszych zadań, jakie obecnie stoją zarówno przed organami władzy wszystkich szczebli, jak i przed ruchami społecznymi, jest utworzenie *systemu powszechnej edukacji ekologicznej*. Zagadnienia edukacji ekologicznej społeczeństwa regulowane są przez akty prawne i dokumenty. Pamiętając o międzynarodowych zobowiązaniach Polski, wynikających z podpisania 25 czerwca 1998 roku *Konwencji z Aarhus*, za ważny cel działalności na rzecz zrównoważonego rozwoju uważa się konsultacje społeczne oraz udostępnianie szerokim kręgom społeczeństwa informacji o środowisku, a to nie może dobrze funkcjonować bez odpowiednio wcześniej przeprowadzonej edukacji ekologicznej.

Edukacja ta realizowana jest przez różnorodne formy działalności, takie jak współpraca z mediami, rozpowszechnianie opracowań i publikacji, udostępnianie wyników badań i pomiarów, współpraca z wyższymi uczelniami i szkołami oraz współdziałanie z pozarządowymi organizacjami społecznymi. Tego typu działania przyczyniają się do podnoszenia poziomu świadomości społeczeństwa w aspekcie ochrony środowiska. Duże znaczenie dla podejmowania racjonalnych decyzji i popularyzacji zagadnień ekologicznych mają obowiązujące konsultacje społeczne, które pozwalają uniknąć kosztownych konfliktów i błędnych decyzji. Konsultacje służą wymianie poglądów między władzami samorządowymi podejmującymi decyzje, inwestorami, specjalistami z różnych dziedzin a mieszkańcami, czyli

⁵ *Polityka ekologiczna państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010*, MŚ, Warszawa, grudzień 2002.

osobami, których te problemy najbardziej dotyczą. Dialog na rzecz zrównoważonego rozwoju ma być podstawą porozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi zainteresowanymi podmiotami, w celu poprawy jakości stanu środowiska.

3. Znaczenie zasady partycypacji społecznej

Prawo do informacji jest we współczesnym świecie jednym z istotnych praw obywatelskich. Natomiast informacja jest jednym z warunków podejmowania skutecznych działań na rzecz ochrony środowiska. Wśród licznych zasad polityki ekologicznej znalazła się również **zasada uspołecznienia**. Realizacja jej ma polegać na stworzeniu instytucjonalnych i prawnych warunków dla udziału obywateli, grup społecznych i organizacji pozarządowych w całym procesie ochrony i kształtowania środowiska, poprzez edukację ekologiczną mającą znaczący wpływ na budowanie nowej etyki środowiskowych zachowań⁶. W ostatnich latach wzrosło zainteresowanie osób dorosłych zdobywaniem i poszerzaniem wiedzy w nieobligatoryjnym systemie nauczania, poprzez korzystanie ze studiów podyplomowych, kursów, szkoleń i innych form popularyzacji wiedzy.

4. Rola ośrodków edukacji ekologicznej

Istotną rolę odgrywają tu również centra edukacji ekologicznej powoływane w celu kształtowania postaw proekologicznych oraz inspirowania i koordynowania działań w sferze edukacji ekologicznej społeczeństwa. Do podstawowych ich zadań należą:

- powszechna edukacja ekologiczna dzieci i młodzieży,
- rozwijanie i wspieranie pozaszkolnych form edukacji ekologicznej,
- doskonalenie i poszukiwanie nowych metod, technik i form edukacji ekologicznej,
- doskonalenie zawodowe nauczycieli oraz specjalistów z dziedziny ochrony środowiska,
- krzewienie wiedzy ekologicznej w społeczeństwie ludzi dorosłych,

⁶ J. Pawlak, *Konsultacje społeczne i dostęp do informacji w polskich przepisach i procedurach*, „Biuletyn Warszawskiej Lokalnej Agendy 21” 1998 nr 5-6, s. 4.

- ❑ podnoszenie świadomości ekologicznej decydentów, pracowników administracji lokalnej i samorządów terytorialnych,
- ❑ gromadzenie i przesyłanie informacji oraz tworzenie baz danych,
- ❑ rozpowszechnianie materiałów dydaktycznych,
- ❑ tworzenie bazy dydaktycznej dla potrzeb edukacji ekologicznej.

W ten sposób centra edukacji ekologicznej przyczyniają się do szerzenia wiedzy ekologicznej i zdobywania przez społeczeństwo niezbędnych informacji środowiskowych. Również dynamiczny rozwój samorządności w Polsce, a także członkostwo w Unii Europejskiej, motywuje do szerokiego informowania obywateli o planach rozwojowych dotyczących gminy oraz włączania ich w procesy planowania kierunków rozwoju, poprzez przeprowadzanie konsultacji ze społeczeństwem jako elementu funkcjonowania demokracji. Nieodzownym elementem aktywizowania wspólnoty lokalnej jest podwyższanie poziomu jej wiedzy dotyczącej zasad zrównoważonego rozwoju.

5. Formy i skutki konsultacji społecznych

Decyzje podejmowane na szczeblu lokalnym wpływają bezpośrednio na środowisko człowieka w miejscu jego zamieszkania. Umacnianie samorządności związane jest m.in. z odpowiedzialnością samorządu terytorialnego za sprawy ochrony środowiska i edukacji środowiskowej. Na samorządach spoczywa również obowiązek określania celów i form tej edukacji, uwzględniających specyfikę regionu, lokalną tożsamość i tradycję kulturową. Wśród trzech ukształtowanych poziomów samorządności w Polsce, wzrastającą i szczególnie ważną rolę należy przypisać powiatom. Tam lokalne inicjatywy obywatelskie stykają się z programami krajowymi i europejskimi. Dlatego organy samorządowe powinny współdziałać, przy opracowywaniu i realizacji lokalnych programów edukacji ekologicznej, wynikających z *Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej* oraz lokalnej Agendy 21, z organizacjami, instytucjami, zakładami pracy jak i przedstawicielami społeczności lokalnych. Do zadań tych powinno zaliczyć się również utrzymywanie ścisłej współpracy ze szkołami, zapewnienie szkołom warunków do prowadzenia edukacji ekologicznej.

Propagowane formy zachowań prośrodowiskowych powinny być zdominowane informacjami na temat możliwości uniknięcia takich zagrożeń oraz sposobów zabezpieczania się przed ich negatywnym oddziaływaniem. Istot-

ną formą kształtowania postawy proekologicznej jest rozwijanie wrażliwości na problemy środowiska i jego ochrony oraz stymulowanie pozytywnych działań na jego rzecz. Edukacja środowiskowa powinna być jedną z form procesu wychowawczego. Pozytywny i odpowiedzialny stosunek do przyrody powinien stać się trwałym elementem systemu wartości każdego człowieka⁷. Wówczas świadomość ekologiczna obywateli będzie odpowiednia do podejmowania decyzji wpływających na jakość ich życia, między innymi poprzez budowanie porozumienia społecznego między władzami samorządowymi, grupami mieszkańców a organizacjami społecznymi. Tym zamierzeniom pomocne mają być konsultacje społeczne, jako forma dialogu na rzecz zrównoważonego rozwoju, który stanowi podstawę polityki społeczno-gospodarczej naszego kraju.

Właściwe przeprowadzenie konsultacji może przynieść wiele pozytywnych skutków. Jednym z najbardziej odczuwalnych wpływów może być wzrost poczucia przynależności do społeczności lokalnej oraz wzrost poczucia odpowiedzialności mieszkańców za sprawy publiczne. Może to dalej skutkować pozytywnie i przyczynić się do zacieśniania porozumienia z organami administracji publicznej. Ponadto, oprócz aspektu konsultacyjnego, taki dialog społeczny może być istotną formą promocji inwestycji realizowanej przez samorządy lokalne. Konsultacje mogą być również źródłem nowych rozwiązań i pomysłów bazujących na doświadczeniu i wiedzy różnych grup uczestniczących w tym procesie. W przypadku, gdy projekty planowane do realizacji znajdują się w obszarach „wrażliwych”, przykładowo ingerują w tereny przyrody chronionej, lub zlokalizowane są w obszarze o dużym zagęszczeniu ludności, należy szczególnie zwrócić uwagę na prawidłowe i pełne przeprowadzenie konsultacji. Ważne jest, aby przeprowadzać konsultacje ze społeczeństwem na jak najwcześniejszym etapie i w jak najszerszym zakresie. W opisie konsultacji społecznych należy uwzględnić analizę możliwych konfliktów społecznych oraz formę przeprowadzenia konsultacji. Ponadto powinno się przedstawić opis całego przeprowadzonego procesu wraz z uzasadnieniem każdego punktu jego przebiegu.

Proces przeprowadzenia konsultacji można podzielić na następujące etapy:

- 1) zawiadomienie społeczeństwa o planowanej działalności,

⁷ *Narodowa Strategia Edukacji ...*, op. cit.

- 2) udostępnienie dokumentacji oraz umożliwienie wyrażenia opinii lokalnej społeczności,
- 3) ustosunkowanie się do złożonych uwag i wniosków.

Ważne jest też, aby przeprowadzić możliwie jak najwięcej działań związanych z informowaniem społeczeństwa o planowanym nowym przedsięwzięciu.

Włączenie społeczeństwa do procesu tworzenia polityk i aktów prawnych może przynieść szereg wymiernych korzyści. Dokumenty konsultowane ze społeczeństwem mają szansę być bardziej wartościowe, lepiej dostosowane do potrzeb i sytuacji społeczno-ekonomicznej. Poza tym grupy społeczne uczestniczące w konsultacjach mogą traktować przychylnie przygotowany projekt, co zdecydowanie ułatwia wdrażanie opracowanej polityki lub aktu prawnego w życie. Jednak źle prowadzone konsultacje mogą wywoływać więcej konfliktów niż dawać pozytywnych rozwiązań. Można tego uniknąć przestrzegając odpowiednich zasad dotyczących przeprowadzania takich konsultacji. Należy przede wszystkim umożliwić wszystkim zainteresowanym uczestniczenie w konsultacjach. Powinno się ono odbyć już na poziomie opracowywania założeń do programu, a nie tylko w momencie, gdy prace nad dokumentem są już zakończone⁸.

6. Wnioski

Konsultacje mają uczynić proces podejmowania decyzji racjonalnym i przejrzystym, tak dla przedstawicieli władz, jak i dla społeczeństwa. Tylko przez uczestnictwo zainteresowanych stron mogą ujawnić się realne alternatywy, rzeczywiste wzajemne interesy i parametry stosowane przez poszczególne grupy społeczne.

Za pośrednictwem edukacji ekologicznej koncepcja kształcenia i wychowania społeczeństwa w duchu poszanowania środowiska przyrodniczego jest możliwa do realizacji. Ważnym elementem jest połączenie wiedzy przyrodniczej z humanistyczną oraz działaniami praktycznymi, w celu urzeczywistnienia hasła „myśl globalnie działaj lokalnie”. Głównym celem edukacji ekologicznej jest zmiana zachowań społeczeństwa na proekolo-

⁸ *Udział w tworzeniu polityki i prawa*, materiały Ministerstwa Ochrony Środowiska, www.mos.gov.pl/poe/materialy/wspolpraca/pol/raport_5.html strona z 12 października 2005 r.

giczne i zachęcenie obywateli do świadomego podejmowania decyzji w sprawach związanych z ich funkcjonowaniem w życiu gospodarczym. Dlatego też konsultacje społeczne jako element edukacji ekologicznej są najlepszą metodą do uniknięcia w przyszłości niepożądanych konfliktów społecznych związanych z działaniami na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego.

Literatura

Człowiek jest największym zagrożeniem dla naszej planety, <http://www.ekologia.pl>.

Konwencja z Aarhus o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona 25 czerwca 1998 r.

Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej przez edukację do zrównoważonego rozwoju, MŚ, Warszawa 1999.

Pawlak J., *Konsultacje społeczne i dostęp do informacji w polskich przepisach i procedurach*, „Biuletyn Warszawskiej Lokalnej Agendy 21” 1998 nr 5-6.

Polityka ekologiczna państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, Warszawa, grudzień 2002.

Udział w tworzeniu polityki i prawa, materiały Ministerstwa Ochrony Środowiska, http://www.mos.gov.pl/poe/materiały/wspolpraca/pol/raport_5.html.

EDUKACJA EKOLOGICZNA W PERSPEKTYWIE PONOWOCZESNEJ¹

Celem niniejszego opracowania jest próba zarysowania zagadnienia edukacji ekologicznej na tle pojawiających się postmodernistycznych trendów we współczesnej pedagogice. Problematyczne okazuje się definitywne rozstrzygnięcie tego, czy ponowoczesność jest negacją nowoczesności i zapowiedzią czegoś zupełnie nowego, czy też jej kolejnym etapem i kontynuacją. Ekologicznie zorientowana edukacja definitywnie zrywa z kartezjańskim paradygmatem człowieka i przyrody, charakterystycznym dla nowoczesności. Obce też jest jej postmodernistyczne zachwianie się systemu wartości, niemniej jednak cenną inspiracją dla edukacji ekologicznej może okazać się postmodernistyczna koncepcja pedagogii krytycznej.

Trudno wyobrazić sobie edukację ekologiczną nieświadomą trendów kształtujących współczesną pedagogikę. Refleksja nad źródłami wpływów na współczesną myśl pedagogiczną jest ściśle związana z oddziaływaniem filozofii epoki ponowoczesnej. W tym przypadku dyskurs wokół ponowoczesności autor traktuje jako ściśle związany z dyskursem wokół postmodernizmu². Niemożliwa jednak jest dyskusja na temat ponowoczesności bez wcześniejszego spojrzenia na nowoczesność (modernizm). Niezbędne w tym przypadku jest doprecyzowanie obu pojęć.

Definiując pojęcie **nowoczesność**, należy wziąć pod uwagę dwa aspekty: historyczny i analityczny. Historyczny aspekt odwołuje się do miejsca

* dr, jeleniogórski Wydział Gospodarki Regionalnej i Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Jakością i Środowiskiem – obecnie Katedra Nauk Społecznych.

¹ Por. artykuł B. Scheuera w podrozdziale 1.1.

² W związku z tematem niniejszego artykułu warto zwrócić uwagę na następujące pozycje poświęcone zagadnieniu ponowoczesności – Z. Baumann, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Wyd. „SIC”, Warszawa 2000; Ch. Delsol, *Esej o człowieku późnej nowoczesności*, Wyd. „Znak”, Kraków 2003; H. Perkowska, *Postmodernizm a metafizyka*, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa 2003; A. Szahaj, *Co to jest postmodernizm*, „Ethos” 1996 nr 1-2 (33-34), s. 64.

i daty pojawienia się nowoczesności – niektórzy badacze początków nowoczesności szukają już w XVI w. (Amerykanin Immanuel Wallerstein), inni w VII w. (brytyjski socjolog Anthony Giddens), inni jeszcze później. Wszyscy są jednak zgodni co do tego, że momentem przełomowym były trzy Wielkie Rewolucje, tj. Wojna Secesyjna i Konstytucyjna Rewolucja Amerykańska oraz Wielka Rewolucja Francuska, tworząc polityczne i instytucjonalne ramy nowoczesności, natomiast Rewolucja Przemysłowa w Anglii stworzyła nowe podstawy ekonomiczne nowoczesnego społeczeństwa³. Analityczny aspekt zorientowany jest z kolei na katalog istotnych i konstytutywnych cech określających nowoczesność. Pierwszy zestaw cech nowoczesności stworzył A. Comte, zaliczając do nich:

- ❑ koncentrację siły roboczej w centrach miejskich,
- ❑ organizację pracy zorientowaną na efektywność i zysk,
- ❑ zastosowanie nauki i technologii w procesach produkcyjnych,
- ❑ pojawienie się jawnego lub utajonego antagonizmu między pracownikami a pracodawcami,
- ❑ rosnące kontrasty i nierówności społeczne,
- ❑ system ekonomiczny oparty na indywidualnej przedsiębiorczości i wolnej konkurencji⁴.

Myśliciele nowoczesności stali po stronie cywilizacji technicznej i uczyli ludzi przystosowania się do niej. Nowoczesność głosiła emancypację mas, wyzwolenie spod autorytetów starego, przedindustrialnego porządku. Oświeceniowej działalności wśród ludu dokonywano w imię rozumu, nauki oraz panowania człowieka nad nieświadomymi potęgami przyrody. *Masowa oświata* – jak pisze A. Toffler – *wzorowana na modelu fabryki, dawała podstawy umiejętności czytania, pisania i arytmetyki, odrobinę historii i trochę wiedzy z kilku innych przedmiotów*⁵. Tak wyglądała edukacja na płaszczyźnie jawnej. Istniał jeszcze ukryty program nauczania, który obejmował trzy przedmioty: punktualność, posłuszeństwo oraz umiejętność wykonywania rutynowej, powtarzalnej pracy. Celem edukacji było wprowadzenie ucznia w nową, naukowo-technologiczną rzeczywistość. Wychowanie podporządkowane zostało wymogom gospodarki industrialnej oraz przygotowaniu ludzi do potrzeb przemysłu.

³ P. Sztompka, *Socjologia*, Wyd. „Znak”, Kraków 2002, s. 558.

⁴ Ibidem, s. 558.

⁵ A. Toffler, *Trzecia fala*, PIW, Warszawa 1997, s. 70.

Edukacja o zagrożeniach ginącej przyrody opierać się mogła w zasadzie na kartezjańskim przekonaniu o decydującej roli myślącej jaźni w działaniu ludzkim i na mechanistycznej koncepcji natury. W tym przypadku, świat potraktowany jako maszyna potrzebował ludzi, którzy byliby mechanikami i których będzie można kształcić metodami mechanistycznymi. Takie też zadanie spełnia we współczesnej pedagogice *szkoła herbertowska*. Położenie nacisku tylko na ilość pamięciowego przyswajania góry informacji może doskonale współgrać z masową produkcją, na wzór której często funkcjonuje szkoła. Przy tym pomija się zwykle kształtowanie osobowości ucznia, jego emocje oraz skutecznie zabija się w nim ciekawość świata. *Falszywe okazało się myślenie (wciąż niestety powielane), że skoro człowiek posiada obiektywną wiedzę, która za sprawą techniki daje mu siłę, to może on w świecie (w którym panują zależności matematyczne) wywołać zmiany, jakich pożąda. Okazało się, że zmiany daleko przerosły oczekiwania tych, którzy byli projektantami i tych, którzy ich dokonywali. Globalny kryzys ekologiczny nie był przewidziany w tym scenariuszu*⁶. Stąd postulat – jak pisze Janusz Reichel – *aby edukację merytorycznie ekologiczną prowadzić metodami pedagogiki, która też jest ekologiczna, która wypływa z nowego rozumienia świata i życia*⁷.

Pojęcie *ponowoczesność*, chociaż znane od dość dawna, weszło w obieg właściwie od czasu pojawienia się niewielkiej książki Jeana Francois Lyotarda pt. *Kondycja ponowoczesna*⁸. Od momentu ukazania się „manifestu” Lyotarda, temat ponowoczesności, czy postmodernizmu obrósł już niezwykle bogatą literaturą. Na pierwszy plan projektu współczesnego społeczeństwa, teoretycy ponowoczesności wysuwają następujące kwestie⁹:

1) ośrodkiem uwagi ludzi ponowoczesnych stała się **konsumpcja** – występują oni przede wszystkim w roli konsumentów, w znacznej części nie uczestnicząc bezpośrednio w produkcji dóbr materialnych;

⁶ J. Reichel, *Punkt zwrotny cywilizacji oraz dwa znaczenia edukacji ekologicznej*, (w:) J. Dąbrowski, E.J. Pałyga (red.), „Człowiek i świat przyrody – edukacja ekologiczna”, Biblioteka Fundacji im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Olsztyn–Warszawa 1994, s. 66.

⁷ Ibidem.

⁸ Zob. J.F. Lyotard, *Kondycja ponowoczesna – raport o stanie wiedzy*, Fundacja „Aletheia”, Warszawa 1997.

⁹ J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, PWN, Warszawa 2002, s. 917.

2) sprawą o kluczowym znaczeniu we wszystkich dziedzinach życia stały się **obieg informacji** i dostęp do nich;

3) jednostki są w coraz mniejszym stopniu przywiązane do jednego zawodu i jednego miejsca – stają się współczesnymi **koczownikami**, których osiągnięcia życiowe zależą od zdolności przystosowywania się do coraz to nowych warunków, w jakich się nieuchronnie raz po raz znajdują;

4) niebywale wzrasta potęga **środków masowego przekazu**, które bezustannie wytwarzają obrazy zastępujące ich odbiciem bezpośredni ogląd rzeczywistości;

5) zmienił się charakter **władzy**, która coraz mniej nakazując i nadzorując, w coraz większym stopniu „uwodzi” obywateli za pomocą nowoczesnych środków komunikowania się masowego;

6) ze współczesnego społeczeństwa zniknęły dawne **metanarracje** wyznaczające dla wszystkich wielkie cele ogólne i pozwalające jednostce połączyć w sensowną całość oddzielne epizody swojej egzystencji społecznej – sprawdza się jak gdyby teza o „końcu wieku ideologii”;

7) nie ma w tym społeczeństwie jednolitego kanału kultury – panuje trwały i nieustanny **pluralizm** kultur, tradycji społecznych, ideologii, „form życia”, „gier językowych”, oraz świadomość i uznanie takiego pluralizmu;

8) trwa **kryzys tożsamości**, rozkładowi ulegają bowiem wszystkie tradycyjne grupy odniesienia: klasa, społeczność lokalna, państwo narodowe, kościół itd.;

9) dla społeczeństwa ponowoczesnego przestaje mieć zastosowanie pojęcie **całości** i to zarówno pojęcie całości funkcjonalnej, o jakiej traktował, dajmy na to Talcott Parsons, jak i całości jako „jedności przeciwieństw”, jaką – według marksistów – tworzą antagonistyczne, ale wielorako zależne od siebie klasy.

Zasadniczą rolę w tym konglomeracie poglądów odgrywa opozycja nowoczesności i ponowoczesności. Jakkolwiek problematyczne bywa definitywne rozstrzygnięcie tego, czy to ponowoczesność jest negacją nowoczesności i początkiem czegoś zupełnie nowego, czy też jej kontynuacją i dopełnieniem, jej ideologowie i teoretycy nie mogą się obejść bez tej opozycji. *Ich punktem wyjścia* – jak zauważa J. Szacki – *jest z reguły krytyka zespołu wyobrażeń charakterystycznych – ich zdaniem – dla „nowoczesnego” świa-*

ta i „nowoczesnego” światopoglądu¹⁰. Wyraźnie widoczne jest to w praktyce edukacyjnej.

Postmoderniści kwestionują m.in. modernistyczną koncepcję pojęcia podmiotu. Promuje się ideę podmiotu zdecentrowanego, dla którego punktem odniesienia nie jest już „Wielki Człowiek Historii”, lecz raczej życie codzienne. Myśliciele ponowoczesności odrzucają ponadto możliwość istnienia pojedynczej i obiektywnej interpretacji jakiegokolwiek zjawiska, nie istnieje także pojedyncza odpowiedź na żadne pytanie, a w konsekwencji nie ma lepszych lub gorszych odpowiedzi.

O ile modernistyczne uznanie wiedzy szkolnej za obiektywną i pozostającą poza zasięgiem jakichkolwiek przypadkowych ludzkich perspektyw i działań wyznaczało kierunek pedagogicznych przedsięwzięć, o tyle w perspektywie ponowoczesnej wiedza szkolna postrzegana jest jako „lokalna kreacja”, charakterystyczna dla określonego momentu historycznego oraz splotu okoliczności. Wiedza przestaje mieć uniwersalny, dyscyplinujący, homogeniczny wymiar, a ponowoczesny nauczyciel nie może rościć sobie już dłużej praw do twierdzenia, że przekazuje wiedzę „naturalną”, wręcz przeciwnie musi być on przeświadczony, że przekazywana przez niego wiedza jest typowym konstruktem społecznym. Zdaniem J. Derridy, *pojęcie „oświecać” jest elementem heliocentrycznego spojrzenia na edukację, traktującego „emancypujących” jako wysyłających promienie, a „emancypowanych” jako biernych ich odbiorców*¹¹.

Postmodernizm, eksponujący uznanie dla różnorodności jako podstawy identyfikacji propozycji moralnych, stylów życia, kryteriów epistemologicznych, niewątpliwie prowadzi do skrajnego relatywizmu i subiektywizmu, podważających ład modernistycznej kultury. Z drugiej jednak strony, okazuje się, że ponowoczesne myślenie, w swojej opozycji wobec europejskiej tradycji, zmusza do ponownego przemyślenia podstaw zachodniej kultury, stawia pod znakiem zapytania obowiązujące dotychczas oczywistości, wskazuje ograniczenia ludzkiego rozumu.

W obliczu zarysowujących się kryzysów współczesnej pedagogiki, edukacja ujmowana z perspektywy filozofii ekologicznej może okazać się cenną inspiracją do formułowania zasad, ideałów, celów wychowania oraz oceny

¹⁰ Ibidem, s. 913.

¹¹ Ibidem, s. 28.

współczesnego modelu edukacyjnego¹². W tym przypadku zadaniem tej edukacji byłoby między innymi zapytywanie o samą edukację, o jej podstawowe założenia, o jej antropologiczne, epistemologiczne i ontologiczne przesłanki.

Ekologicznie zorientowana edukacja powinna spełniać dwa fundamentalne warunki¹³: po pierwsze, musi się ona opierać na nowym niekar-tezjańskim spojrzeniu na człowieka – jej adresatem powinny być wszystkie sfery bytowania człowieka, a nie jedynie intelekt, tak więc konieczne jest nowe ujęcie definicji natury ludzkiej; po drugie, edukacja ekologiczna musi dążyć do wykreowania takiej samoświadomości podmiotów, które będą gotowe do realizacji celów ekofilozoficznych – trudno bowiem wyobrazić sobie urzeczywistnianie ekologicznych zadań bez zainteresowanych ich realizacją ludzi.

Współczesna pedagogika, w tym też pedagogika ekologiczna, nie może już być uprawia w sposób bezkrytyczny, bez możliwości zadawania jej pytań o założenia wyjściowe. Trudno też byłoby wyobrazić sobie pedagogikę przypominającą grę dyskursów oraz wyrafinowaną zabawę intelektualną. Naprzeciw pojawiającym się kryzysom edukacji epoki ponowoczesnej, wychodzi pedagogika krytyczna. Teoria krytyczna koncentruje się zasadniczo na dwóch powiązanych ze sobą elementach teorii edukacyjnych, tj. krytyce i reformie. Jej funkcja krytyczna polega na trafnym diagnozowaniu alienujących oddziaływań dominującego modelu edukacji. Przedstawiciele teorii krytycznej rozumieją edukację jako wyzwolenie jednostek podporządkowanych społecznym mechanizmom tworzenia świadomości¹⁴.

Jedną z odmian pedagogiki krytycznej jest pedagogia pogranicza, reprezentowana m.in. przez H. Giroux czy P. McLaren, w Polsce do tej pedagogiki nawiązują L. Witkowski i Z. Kwieciński. Charakterystyczną cechą pedagogii pogranicza jest otwarcie się na różnorodność dyskursów pedagogicznych. Nie chodzi w tym przypadku o dokonanie wyboru między modernizmem a postmodernizmem. Jest to pedagogia uprawiana „pomiędzy” różnorodnymi kulturami oraz paradygmatami poznawczymi. Nie zmierza

¹² G. Francuz, *O nową integrację wychowania. Ekofilozoficznie zorientowana antropologia filozoficzna a wychowanie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1999, s. 7.

¹³ Ibidem, s. 56.

¹⁴ Zob. G.L. Gutek, *Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji*, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2003, s. 326-335; G. Francuz, *O nową integrację wychowania ...*, op. cit., s. 35-42.

w kierunku ustanawiania zasad, lecz stanowi zestaw praktyk poznawczych i działań praktycznych na rzecz odmiennego sposobu uprawiania edukacji¹⁵. Okazuje się bowiem, że uprawianie tego rodzaju pedagogiki staje się koniecznością, jako że codzienność zmusza nas do wchodzenia w interakcje z ludźmi innych kultur, odmiennych stylów życia, oraz różnorodnych poglądów, stąd też nie może istnieć jeden uniwersalny sposób wychowania. Pedagogia pogranicza, dzięki otwarciu się na różnorodność, stwarza niezwykle warunki do autokreacji uczniów w ramach określonej tradycji czy kultury.

Krytyczna perspektywa może okazać się cenną inspirująca dla edukacji ekologicznej, jako że kładzie ona nacisk na innowacyjne uczenie się, wymagające zajęcia pewnego dystansu względem zastanych wartości oraz stwarza warunki do, typowego dla filozofii ekologicznej, myślenia holistycznego i uczestniczącego.

Okazuje się, że edukacja, oparta na ekologicznym modelu człowieka, posiada wiele wspólnych elementów z antypedagogiką, inną jeszcze odmianą pedagogiki krytycznej. Podstawowym założeniem tej pedagogii jest zakwestionowanie programów i modeli wychowawczych, w których dąży się, aby uczeń był za wszelką cenę „urabiany” w imię przyjętych wzorców. Zwykle w trakcie podjętego procesu wychowania w tradycyjnie rozumianej pedagogice zapomina się o potrzebie zrozumienia i zaspokajania indywidualnych potrzebach uczniów. Hubertus von Schoenebeck, jeden z czołowych przedstawicieli antypedagogiki, pisze: *Wychowanie występuje wówczas, kiedy pojawia się ktoś przekonany, że lepiej niż wychowanek wie, co jest dla niego dobre. Mimo że przychodzi z zewnątrz, jest przekonany, że wie lepiej niż osoba, o której życiu chce decydować, co jest dla niej dobre. Antypedagogika nazywa taką postawę osoby z zewnątrz „ambicją pedagogiczną”. Ja używam terminu – pisze Schoenebeck – „roszczenie wychowawcze”¹⁶.*

Warto zauważyć, że edukacja zorientowana ekologicznie, podobnie jak antypedagogika, nie tworzy powszechnie obowiązujących projektów jako punktu wyjścia „urabiania” wychowanków ani nie dąży do ulepszenia ludzi

¹⁵ Z. Kwieciński, *Pedagogika i edukacja wobec wyzwania kryzysu i gwałtownej zmiany społecznej*, (w:) Z. Kwieciński, L. Witkowski (red.), „Ku pedagogii pogranicza”, Toruń 1990, s. 10.

¹⁶ H. von Schoenebeck, *Antypedagogika*, Agencja Wydawnicza Jacek Santorski & CO, Warszawa 1994, s. 40.

czy rzeczywistości, lecz posiada pełne zrozumienie i szacunek dla naturalnych procesów, będących podstawą życia i funkcjonowania człowieka. Wychowanie, oparte na ekologicznym modelu człowieka – jak zaznacza G. Francuz – zbieżne jest z antypedagogiką, gdy:

- ❑ demaskuje proces destrukcji naturalnej wrażliwości i odczuwania potrzeb przez dziecko, na ich miejsce wstawiając sztuczne potrzeby;
- ❑ ukazuje kreację „falszywej osobowości” jednostek, osobowości odciętej od naturalnych procesów życia;
- ❑ wskazuje niszczący wpływ wychowania dla kształtowania się pierwszej ufności człowieka wobec świata, ufności będącej fundamentem ontologicznego zakorzenienia człowieka w świecie, z którego wyrasta postawa ekologicznej troski;
- ❑ nakazuje samoograniczanie się wychowujących podmiotów w zapędach doskonalenia wychowanków¹⁷.

Reasumując, wychowanie oparte na ekologicznej wizji człowieka zrywa z fałszywym przekonaniem modernizmu o nieograniczonym potencjale człowieka i pomaga zrozumieć model myślenia holistycznego, który obejmuje człowieka i przyrodę jako integralną całość. Ponadto, w obliczu pojawiających się postmodernistycznych zapowiedzi „końca wieku ideologii”, zaniku meganarracji, upadku obowiązujących autorytetów, edukacja ponowoczesna w wersji krytycznej zdaje się podkreślać wagę pierwotnego, przed-dyskursywnego fenomenu bytu ludzkiego, zanurzonego w określonej wspólnocie, świecie znaczeń i środowisku naturalnym, co stanowi istotny element procesu edukacji zorientowanej ekologicznie. Wychowanie ekologiczne potrzebuje także nauczycieli typu sokratejskiego, którzy nie narzucają gotowych rozwiązań, ale pozwalają swoim uczniom odkryć samych siebie i dotrzeć do niezwykłych dla ich życia prawd.

Literatura

- Baumann Z., *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Wyd. „SIC”, Warszawa 2000.
- Delsol Ch., *Esej o człowieku późnej nowoczesności*, Wyd. „Znak”, Kraków 2003.
- Francuz G., *O nową integrację wychowania. Ekofilozoficznie zorientowana antropologia filozoficzna a wychowanie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1999.

¹⁷ G. Francuz, *O nową integrację wychowania ...*, op. cit., s. 194.

- Gutek G. L., *Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji*, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Kwieciński Z., *Pedagogika i edukacja wobec wyzwania kryzysu i gwałtownej zmiany społecznej*, (w:) Kwieciński Z., Witkowski L. (red.), „Ku pedagogii pogranicza”, Toruń 1990.
- Liotard J. F., *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*, Fundacja „Aletheia”, Warszawa 1997.
- Perkowska H., *Postmodernizm a metafizyka*, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa 2003.
- Reichel J., *Punkt zwrotny cywilizacji oraz dwa znaczenia edukacji ekologicznej*, (w:) Dąbrowski J., Pałyga E.J. (red.), „Człowiek i świat przyrody – edukacja ekologiczna”, Biblioteka Fundacji im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Olsztyn-Warszawa 1994.
- von Schoenebeck H., *Antypedagogika*, Agencja Wydawnicza Jacek Santorski & CO, Warszawa 1994.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, PWN, Warszawa 2002.
- Szahaj A., *Co to jest postmodernizm*, „Ethos” 1996 nr 1-2 (33-34).
- Sztompka P., *Socjologia*, Wyd. „Znak”, Kraków 2002.
- Toffler A., *Trzecia fala*, PIW, Warszawa 1997.

NEGOCJACJE W OCHRONIE ŚRODOWISKA ELEMENTEM EDKACJI DLA EKOROZWOJU

1. Zagadnienia wprowadzające

Edukacja ekologiczna znalazła stosowną rangę zarówno w Konstytucji RP (art. 5 i 74), jak i sektorowych uregulowaniach prawnych, przede wszystkim w ustawach: Prawo ochrony środowiska, o ochronie przyrody i o systemie oświaty.

Tematyka dotycząca edukacji ekologicznej została już poruszona w 1972 roku w Sztokholmie, podczas konferencji Narodów Zjednoczonych „Człowiek i Środowisko”, w trakcie której opracowano założenia koncepcji edukacji środowiskowej. Edukacja dla ekorozwoju kształtuje relacje pomiędzy człowiekiem, społeczeństwem i przyrodą co oznacza, że musi być ona skorelowana z procesem kształcenia, doskonalenia i weryfikacji wiedzy osób zainteresowanych aspektami środowiskowymi.

W dokumencie *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej* określone zostały programy realizujące edukację dla ekorozwoju dotyczące:

- ❑ kształtowania pełnej świadomości i budzenia zainteresowania społeczeństwa wzajemnie powiązanymi kwestiami ekonomicznymi, społecznymi, politycznymi i ekologicznymi;
- ❑ umożliwiania każdemu człowiekowi zdobywania wiedzy i umiejętności niezbędnych dla poprawy stanu środowiska;
- ❑ tworzenia nowych wzorców zachowań, kształtowania postaw, wartości i przekonań jednostek, grup i społeczeństw, uwzględniających troskę o jakość środowiska¹.

* dr, jeleniogórski Wydział Gospodarki Regionalnej i Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Jakością i Środowiskiem.

¹ *Narodowa Strategia Edukacji ekologicznej. Przez edukację do zrównoważonego rozwoju*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001.

Podstawowy zakres wiedzy ekologicznej jest niezbędny dla każdego człowieka w życiu codziennym. Wiedza ta jest potrzebna do podejmowania decyzji między innymi w sferze działalności gospodarczej, społecznej, politycznej oraz do formułowania ocen i zaleceń dla służb ochrony środowiska.

Przemiany gospodarcze, które nastąpiły w Polsce w latach dziewięćdziesiątych znacząco wpłynęły na edukację w szkolnictwie wyższym. W wyniku tych procesów w ostatnim dziesięcioleciu oferta edukacyjna szkolnictwa wyższego istotnie poszerzyła się między innymi poprzez tworzenie nowych kierunków w państwowych szkołach wyższych, zwiększenie liczby szkół zawodowych oraz powstanie i rozwój szkół wyższych niepaństwowych. W kształceniu w zakresie ochrony środowiska szkoły wyższe stanowią niezwykle ważny element.

W świetle zapisów wielu międzynarodowych i krajowych dokumentów strategicznych wydaje się, że idea zrównoważonego rozwoju powinna być obecna na wszystkich poziomach akademickiego kształcenia, a szczególnie tam, gdzie rysują się możliwości praktycznych zastosowań nabytych wiadomości, np. na kierunkach przyrodniczych, ekonomicznych².

W dydaktyce środowiskowej dużym zainteresowaniem studentów cieszą się studium przypadku czy warsztaty jako aktywne formy nauczania oparte na konkretnych przykładach i problemach, w których rozwiązanie angażują się sami studenci.

2. Negocjacje w ochronie środowiska

Szybki rozwój cywilizacji doprowadził do sytuacji, w której wymaga się od ludzi nowych umiejętności oraz innego podejścia do rzeczywistości. Służy temu pojawienie tzw. „osobowości ekologicznej”, przez którą rozumiemy mądrzejsze, bardziej odpowiedzialne podejście do środowiska przyrodniczego, w którym żyjemy. Tak określany nowy styl życia dąży do lepszego zrozumienia praw natury, pogłębiania własnej świadomości, dotyczącej między innymi tego, czy potrafimy obcować z przyrodą.

² A. Miklaszewski, *Rozwój zrównoważony w nauczaniu akademickim*, (w:) E. Lonc (red.), „Współczesne trendy w edukacji środowiskowej. Edukacja ekologiczna w nowym stuleciu – szanse i zagrożenia, cz. I”, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2003, s. 16-23.

Edukacja ekologiczna obejmuje całokształt procesów rozwoju, wychowania oraz ogół wpływów i funkcji kształtujących osobowość człowieka i jego zachowania wobec problemów ochrony środowiska³. W związku z tym edukacja ekologiczna dotyczy również rozwiązywania problemów środowiskowych poprzez negocjacje.

System edukacji ekologicznej to nauka nie tylko nabywanie wiedzy, ale także i umiejętności. Obecna edukacja środowiskowa to początek budowy modelu edukacji na miarę nowych wymagań, jakie stawia nam cywilizacja. W procesie edukacji musimy doświadczyć tego, w jaki sposób odbieramy i wpływamy na środowisko, czyli uznać nasze unikalne doświadczenie: kim jesteśmy, co robimy i w jaki sposób odbieramy otaczające nas środowisko przyrodnicze.

Wiadomo, że negocjowanie towarzyszy człowiekowi we wszystkich aspektach życia. Od najmłodszych lat każdy z nas coś negocjuje świadomie lub nieświadomie. Negocjacje są sposobem uzyskania od innych tego, czego chcemy. Jest to między innymi sposób komunikowania się w celu osiągnięcia porozumienia w sytuacji, gdy strony związane są pewnymi interesami/relacjami, z których jedne są wspólne, a inne przeciwstawne – konfliktowe. Warto zacytować tu maksymę negocjacji: *Bez wspólnych interesów nie ma po co negocjować, a bez sprzecznych – o czym.*

Negocjacje dotyczące aspektów środowiskowych są bardzo trudne, wymagają od stron uczestniczących w negocjacjach fachowej, rzetelnej wiedzy. Takie negocjacje muszą być oparte na wzajemnej współpracy w celu osiągnięcia porozumienia. Dlatego też na etapie przygotowań do negocjacji należy określić, wyznaczyć wspólne interesy i potrzeby, a nie koncentrować się tylko na różnicach.

Wykorzystanie negocjacji w ochronie środowiska polega między innymi na tym, aby nauczyć każdego człowieka obserwowania i zdiagnozowania, jak wpływa on na środowisko. W ten sposób powstają pozytywne wzorce postępowania, które w procesie komunikacji są wyjątkowo skuteczne. Należy je w dalszej części opracować w odpowiedniej formie edukacyjnej i zastosować w otaczającej nas rzeczywistości. Taka edukacja rozwija samodzielność i kreatywność, pokazuje jak żyć w zgodzie ze sobą i naturą. W ten

³ L. Domka, *Kryzys środowiska a edukacja dla ekorozwoju*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1996, 78-80.

sposób kształtowana osobowość ekologiczna pomaga nam istnieć bez agresji, zaborczości i przemocy oraz lepiej rozumieć zależność człowieka od środowiska. Warto zastanowić się nad pytaniem: *Jak przystosować metody nauczania zagadnień środowiskowych do tak szybko postępujących zmian w środowisku ?*

Krytyczne podejście do tradycyjnych metod nauczania przyczyniło się do powstania nowych metod. Cechą charakterystyczną tych metod w porównaniu do tradycyjnych jest akcentowanie aktywności, uczenie się przez doświadczenie, przez działanie. Można je określić terminem: *metody aktywizujące*⁴. Wykorzystanie metod aktywizujących w przedmiocie *Negocjacje w ochronie środowiska* jest najbardziej wskazaną formą, ponieważ w ten sposób łączy się teorię z praktyką, a studenci są do takiej formy przygotowani z tego względu, że przedmiot prowadzony jest na ostatnim roku studiów. Metody aktywizujące ukazują jak można rozwiązać konkretne sytuacje konfliktowe oraz przygotowują do aktywnej pracy w grupach.

W negocjacjach dotyczących zagadnień środowiskowych należy stosować sposób uczenia się przez gry i ćwiczenia wymagające udziału każdego uczestnika. Dlatego też uzyskanie najlepszego efektu, jakim jest dobre poprowadzenie takich zajęć, uzależnione jest od dokładnego i szczegółowego przygotowania organizacyjnego oraz wyznaczenia celów, do których należy zmierzać, stosując różne techniki negocjacyjne. Zaletą takiego nauczania jest duże zaangażowanie studentów. Osoby korzystające z aktywnych metod nauczania wykazują zdecydowanie wyższą efektywność, która jest mierzona stopniem nabytej wiedzy, w porównaniu z nauczaniem *metodami tradycyjnymi*.

Według starego chińskiego przysłowia, które mówi: *Co słyszę – zapominam; co widzę – pamiętam; co robię – rozumiem*, w negocjacjach zagadnień ochrony środowiska należy praktykować aktywne metody nauczania. Wpływając na atrakcyjność zajęć *Negocjacje w ochronie środowiska*, należy wykorzystywać aktywne formy nauczania, np. w postaci: dyskusji, odgrywania ról w sytuacjach konfliktowych lub gier symulacyjnych, opartych na rzeczywistych zdarzeniach z zakresu ochrony środowiska.

Do najatrakcyjniejszych form edukacji środowiskowej zaliczamy gry symulacyjne, które mają na celu rywalizację uczestników dążących do

⁴ M. Łaguna, *Szkolenia*, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2004, s. 14.

osiągnięcia wyznaczonego celu przy stosowaniu się do określonych reguł postępowania⁵. Gry dotyczące negocjacji w ochronie środowiska opierają się na bazie rzeczywistych lub hipotetycznych przykładów, ilustrujących pewne sytuacje konfliktów środowiskowych. Celem takiej formy jest postawienie studentów przed bardzo złożonymi problemami, które muszą zostać rozwiązane w wyniku zastosowania pewnych reguł, taktyk negocjacyjnych. Zajęcia takie są bardzo złożone, bierze w nich udział grupa studentów, którzy odgrywają różne role, a zaproponowane działania mają na celu rozwiązywanie sytuacji konfliktowych i podjęcie najkorzystniejszej decyzji pociągającej za sobą pewne konsekwencje – pozytywne lub negatywne.

Gry symulacyjne dotyczą zagadnień z dziedziny przyrodniczo-ekonomicznej. Studenci dzieleni są na grupy problemowe (strony w negocjacjach) i mają do dyspozycji takie elementy, jak opisy sytuacji na kartkach i – oddzielnie dla każdej grupy, na tablicy lub planszy papieru opis całości problemu badawczego (na koniec procesu negocjacyjnego z wyszczególnieniem rozwiązania danej grupy), multimedialny opis całości problemu lub oddzielnie dla grupy. Konkretnie zaproponowane rozwiązania sytuacji konfliktowej przez każdą grupę są prezentowane za pomocą wystąpień lub obrazowo na tablicy, planszy papieru, rzutniku multimedialnym. Pozwala to na ogarnięcie i zrozumienie całej opisanej sytuacji.

Gry symulacyjne organizowane są podczas zajęć, w trakcie których poruszane są zagadnienia z różnych dziedzin ochrony środowiska (gospodarka odpadami, zanieczyszczenie powietrza – wody – gleby, ochrona przyrody itp.), a studenci mają za zadanie rozwiązanie konkretnego problemu środowiskowego. W trakcie zajęć studenci podzieleni są na 4-6-osobowe grupy, mają zapewnione dogodne warunki negocjacyjne (np. określony czas trwania negocjacji, miejsce negocjacji – co umożliwić ma m.in. kontaktowanie się grup w czasie gry). Wszystkie grupy otrzymują tzw. instrukcje dla uczestników gry, zasady gry oraz wytyczne co mają osiągnąć. Studenci losowo przypisani są do odpowiedniej grupy i mają za zadanie zaangażować się w postawiony przed tą grupą problem środowiskowy. Oznacza to, że nie mają oni wpływu na to, jaka rola przypadnie im w negocjacjach i z kim będą przypisani do tej samej grupy w procesie negocjacyjnym.

⁵ J. Kosiński, M. Przybyła, W. Wudarzewski, *Gry i ćwiczenia kierownicze*, Wrocław 1991, s. 9.

Tak skonstruowana gra symulacyjna zapewnia studentom wykorzystanie i rozwijanie w praktyce zdobytej w trakcie studiów wiedzy teoretycznej. Często wykorzystywana jest wiedza z wielu dziedzin, nie tylko z zakresu ochrony środowiska. Dodatkowo rozwijane są umiejętności współdziałania w grupie, podejmowania wspólnie wypracowanych decyzji oraz zrozumienia, jakie skutki i efekty wywołają podjęte decyzje. W ten sposób prowadzone zajęcia motywują do pracy w zespole oraz wzajemnego respektowania podejmowanych decyzji.

3. Podsumowanie

Przedmiot *Negocjacje w ochronie środowiska* ma na celu wskazać studentom możliwe sposoby rozwiązywania trudnych konfliktów środowiskowych. Ma się to przyczynić do lepszego zdiagnozowania i zrozumienia korzyści i zagrożeń wynikających z wpływu człowieka na środowisko.

Czynny udział słuchaczy w śledzeniu i rozwiązywaniu problemów, skłania do uzupełniania wiedzy, wyrabia praktyczne umiejętności stosowania proekologicznych technik, a tym samym ułatwia adaptację absolwentów wyższej uczelni do coraz bardziej wymagającego rynku pracy, zarówno polskiego, jak i europejskiego⁶.

W obecnej rzeczywistości z konfliktami środowiskowymi mamy do czynienia w większości dziedzin gospodarki. Dlatego też poszukiwani będą specjaliści, którzy w profesjonalny sposób doprowadzą do rozwiązania tych trudnych sytuacji.

Literatura

- Domka L., *Kryzys środowiska a edukacja dla ekorozwoju*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1996.
- Koziński J., Przybyła M., Wudarczewski W., *Gry i ćwiczenia kierownicze*, Wrocław 1991.
- Łaguna M., *Szkolenia*, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2004.
- Miklaszewski A., *Rozwój zrównoważony w nauczaniu akademickim*, (w:) Lonc E. (red.), „Współczesne trendy w edukacji środowiskowej. Edukacja ekologiczna w nowym stuleciu – szanse i zagrożenia, cz. I”, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2003.
- Narodowa Strategia Edukacji ekologicznej. Przez edukację do zrównoważonego rozwoju*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001.

⁶ Miklaszewski A., *Rozwój zrównoważony w nauczaniu ...*, op. cit., s. 16-23.

2.2.
PRZYKŁADY
PROGRAMÓW
KSZTAŁCENIA

Andrzej Papuziński

Andrzej Gajka*

**WYMAGANIA PROGRAMOWE DLA STUDIÓW
LICENCJACKICH ZAOCZNYCH
NA KIERUNKU *POLITOLOGIA*
O SPECJALNOŚCI *EKOROZWÓJ I POLITYKA
EKOLOGICZNA***

1. Wymagania ogólne

Studia licencjackie na kierunku *Politologia* o specjalności *Ekorozwój i polityka ekologiczna* trwają 6 semestrów. Wymagania programowe obejmują łącznie 740 godzin. Wymagania te obejmują bloki przedmiotów kształcenia ogólnego, podstawowych, kierunkowych ogólnych oraz kierunkowych specjalistycznych.

2. Cele i zadania studiów

Studenci podejmujący studia na tej specjalności, oprócz ogólnego wykształcenia politologicznego, zdobywają wszechstronne wykształcenie w zakresie:

- polityki ekologicznej polskiej i międzynarodowej,
- zasad ekorozwoju opartych na postulatcie rozwoju gospodarczego z uwzględnieniem troski o zachowanie przyrodniczego środowiska życia człowieka,
- zarządzania środowiskiem w oparciu o umiejętność godzenia problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych i kultury,
- ekofilozofii i etyki środowiskowej jako aksjologicznej podstawy świadomości proekologicznej,

* prof. dr hab., mgr; Uniwersytet Bydgoski, Zakład Filozofii Ekorożwoju i Polityki Ekologicznej Instytutu Nauk Politycznych; Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Człuchowie.

- ❑ etycznych problemów działalności gospodarczej,
- ❑ edukacji ekologicznej na rzecz ekorozwoju.

Oprócz tego uzyskują dodatkową wiedzę na temat ekonomicznych i przyrodniczych podstaw ochrony środowiska, obejmującą:

- ❑ gospodarcze podstawy ekorozwoju,
- ❑ ekologię i ochronę łądów, wód i powietrza,
- ❑ techniczne podstawy ochrony środowiska,
- ❑ przyrodnicze podstawy planowania przestrzennego,
- ❑ zarządzanie i marketing w zakresie zagadnień związanych z ochroną środowiska.

3. Sylwetka absolwenta

Studenci specjalności *Ekorozwój i polityka ekologiczna* przyswajają sobie niezbędne podstawy teoretyczne z zakresu politologii oraz dyscyplin komplementarnych – w wyniku czego uzyskują praktyczną zdolność analizy i formalną umiejętność rozwiązywania problemów dotyczących polityki ekologicznej państwa w zakresie integracji z Unią Europejską, szczebla centralnego, regionalnego i lokalnego, zarządzania środowiskiem i finansowania zadań z zakresu ochrony środowiska ze szczególnym uwzględnieniem zasady ekorozwoju. Kluczową umiejętnością tej specjalności jest przygotowanie do opracowania, wdrażania i kontroli programów operacyjnych narodowej strategii zrównoważonego rozwoju jako głównego zadania polityki ekologicznej państwa oraz do inspirowania działań na rzecz ochrony środowiska społeczno-przyrodniczego lokalnych wspólnot. Absolwenci specjalności znajdują zatrudnienie na stanowiskach operacyjnych, analitycznych i kierowniczych średniego szczebla zarządzania w administracji państwowej i samorządowej, przedsiębiorstwach i organizacjach gospodarczych, specjalistów od *public relations*, w instytucjach *non-profit*, środkach masowego przekazu oraz w pozaszkolnych ośrodkach edukacji ekologicznej.

4. Grupy przedmiotów i obciążenia godzinowe

Przedmioty wykładane na kierunku *Politologia* oraz wymiary godzin przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Grupy przedmiotów oraz wymiar godzin na kierunku *Politologia*

Grupa przedmiotów	Ilość godzin			
	w toku studiów	na I roku	na II roku	na III roku
Kształcenia ogólnego	20	20	0	0
Podstawowe	180			
Kierunkowe ogólne	170			
Kierunkowe specjalizacyjne	300			
Proseminaria i seminaria	60	0	20	40
Razem	740	275	240	225

Przedmioty w grupach w poszczególnych grupach przedstawia następujące zestawienie:

A. Przedmioty kształcenia ogólnego

1. Informatyka	20
Razem	20

B. Przedmioty podstawowe

1. Ekonomia	20
2. Encyklopedia prawa	30
3. Filozofia	30
4. Geografia polityczna	20
5. Historia Polski i Europy XX wieku	35
6. Socjologia ogólna	30
7. Statystyka i demografia	15
Razem	180

C. Przedmioty kierunkowe ogólne

1. Historia idei politycznych	30
2. Nauka o polityce	35
3. Polityka społeczna	30
4. Prawo wspólnotowe i integracja europejska	20
5. Ustrój i prawo samorządu terytorialnego	15
6. Współczesne ustroje polityczne	40
Razem	170

D. Przedmioty na specjalizacji¹

1. Ekofilozofia i etyka środowiskowa	30
2. Edukacja na rzecz ekorozwoju	20
3. Finanse publiczne i bankowość	15
4. Gospodarka komunalna	20
5. Monitoring środowiska przyrodniczego	10
6. Podstawy ekologii	20
7. Polityka ekologiczna państwa	30
8. Polityka ekorozwoju	30
9. Polityka i prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej	20
10. Polityka rozwoju obszarów wiejskich	20
11. Prawo administracyjne	20
12. Przyrodnicze podstawy planowania przestrzennego	15
13. Wybrane problemy ochrony i inżynierii środowiska	20
14. Zarządzanie środowiskiem	30
<hr/>	
Razem	300

¹ Treści programowe przedmiotów specjalizacyjnych przedstawiono w tych częściach książki, które prezentują karty programowe przedmiotów, tzn. w podrozdziałach 1.3., 2.3. i 3.3. (red.).

2.3.

PRZYKŁADY PROGRAMÓW
PRZEDMIOTÓW
(KARTY PROGRAMOWE)

ASPEKTY ŚRODOWISKOWE W EUROPEJSKIEJ POLITYCE REGIONALNEJ

Prowadzący: prof. Zbigniew Przybyła*

Treści programowe:

1. Polityka regionalna jako dziedzina polityki ekonomicznej państwa.
2. Polityka regionalna inter i infra.
3. Polityka regionalna państw federalnych i unitarnych, cele i podmioty polityki regionalnej.
4. Geneza i rozwój polityki regionalnej w Unii Europejskiej – etapy rozwoju.
5. Regiony problemowe i ich charakterystyka, priorytety i fundusze strukturalne polityki regionalnej UE, zasady korzystania z funduszy strukturalnych.
6. Proporcje gospodarcze, proporcje ładu, ład przestrzenny.
7. Rozwój zrównoważony jako cel polityki regionalnej Unii Europejskiej.
8. Ekorozwój jako wyraz rozwoju zrównoważonego – pojęcie ekorozwoju (ujęcie tradycyjne i nowoczesne), zasady ekorozwoju, ekorozwój jako ład zintegrowany, „AGENDA 21” – wyraz teorii i praktyki stosowania w warunkach polskiej polityki regionalnej i rozwiązań lokalnych.

Literatura:

Winiarski B. (red.), *Polityka gospodarcza*, PWN, Warszawa 2001.

Borys T. (red.), *Wskaźniki ekorozwoju*, Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999.

Wymiar godzin:

15 godzin wykładów – studia stacjonarne

10 godzin wykładów – studia niestacjonarne

Inne informacje:

- **cel: wiadomości:** na temat niezbędności harmonizowania rozwoju (ekorozwój, rozwój zrównoważony); **umiejętności:** praktyczne uwzględnienie aspektów środowiska w programach rozwoju regionalnego i lokalnego;
- **metody:** studium przypadków;
- **wymagania wstępne:** zaliczone przedmioty – polityka ekonomiczna, gospodarka a środowisko, gospodarka regionalna.
- **Specjalność:** *Zarządzanie jakością i środowiskiem*

* program autorski prof. Z. Przybyły

* *jeleniogórski Wydział Gospodarki Regionalnej i Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Katedra Gospodarki Przestrzennej.*

EKOFILOZOFIA I ETYKA ŚRODOWISKOWA

Opracowali: prof. Andrzej Papuziński, mgr Andrzej Gajka*

Treści programowe:

1. Od ekologii jako nauki biologicznej do ekologii jako wiedzy humanistycznej. Kształtowanie się nowego podejścia do problematyki ekologicznej. Historyczno-filozoficzne przesłanki ekofilozofii. Teoretyczne i empiryczne przesłanki ekofilozofii. Przedmiot i pola problemowe ekofilozofii. Główne nurty we współczesnej ekofilozofii. Filozofia ekorozwoju.
2. Geneza etyki środowiskowej. Przedmiot i zadania etyki środowiskowej. Główne teorie etyki środowiskowej. Rola wartości w etyce środowiskowej. Wartości-cele etyki środowiskowej. Wartości-środki etyki środowiskowej. Deontologiczny aspekt etyki środowiskowej. Etyka środowiskowa a edukacja ekologiczna.
3. Główne problemy ekologiczne w teologii. Główne zasady dialogu ekologicznego w teologii. Główne kierunki praktycznych działań ekologicznych w teologii. Sumienie ekologiczne. Ekologiczny rachunek sumienia.
4. Świadomości ekologiczna a kryzys nowoczesnego społeczeństwa. Świadomość ekologiczna jako problem filozoficzny. Modele świadomości ekologicznej. Ekologiczny kryzys współczesnej kultury a modele świadomości ekologicznej.

Wymiar godzin:

20 godzin wykładów i 10 godzin ćwiczeń – studia stacjonarne

Inne informacje:

- **kierunek:** *Politologia*; **specjalność:** *Ekorozwój i polityka ekologiczna*.

EKOSOCJOLOGIA. SOCJOLOGIA OCHRONY ŚRODOWISKA

Prowadzący: prof. Eugeniusz Kośmicki*

Treści programowe:

1. Cele, zadania, pojęcia i przedmiot socjologii ochrony środowiska. Specyfika środowiska w ujęciu socjologicznym.
2. Ekologia człowieka, sozoekologia społeczna a socjologia ochrony środowiska (ekosocjologia).

* *Uniwersytet Bydgoski, Zakład Filozofii Ekorozwoju i Polityki Ekologicznej Instytutu Nauk Politycznych; Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Człuchowie.*

* *Akademia Rolnicza w Poznaniu; Katedra Nauk Społecznych*

3. Historyczne przemiany stosunku społeczeństwo – środowisko i jego odzwierciedlenie w świadomości społecznej.
4. Tradycyjna świadomość ekologiczna społeczeństw uprzemysłowionych. Rozwój świadomości ekologicznej w XX wieku.
5. Społeczny wymiar przyrody i środowiska – społeczne stosunki przyrodnicze jako zasadnicza kategoria socjologii ochrony środowiska.
6. Rola i miejsce zachowań wobec środowiska w kształtowaniu się wartości i stylów życia człowieka.
7. Industrializacja, urbanizacja, modernizacja i granice wzrostu – zakłócenia i zagrożenia równowagi ekologicznej wynikające z gwałtownego rozwoju współczesnej cywilizacji.
8. Społeczno-ekologiczne problemy społeczności miejskich i wiejskich.
9. Spory i konflikty społeczne wokół lokalizacji urządzeń i inwestycji w zakresie ochrony środowiska – na przykładach: budowy autostrad, rurociągu Gazprom, wysypisk odpadów komunalnych i przemysłowych.
10. Społeczno-ekologiczne aspekty rozwoju rolnictwa i nowoczesnej gospodarki żywnościowej. Współczesne rolnictwo jako źródło zagrożeń ekologicznych. Postawy wiejskiej ludności rolniczej wobec środowiska.
11. Fenomen agroturystyki i innych form turystyki alternatywnej – w socjologicznej interpretacji.
12. Socjologiczne interpretacje stosunku wielkich przedsiębiorców i korporacji międzynarodowych do wymogów skutecznej ochrony środowiska. Ekologiczne następstwa nowoczesnych technologii. Problem szans i zagrożeń ze strony biotechnologii i inżynierii genetycznej.
13. Powstanie i znaczenie koncepcji *global governance* dla poszanowania wymogów środowiska we współczesnych międzynarodowych stosunkach gospodarczych. Czy kraje Europy Środkowo-Wschodniej staną się wysypiskiem odpadów z krajów zachodnioeuropejskich?
14. Deklaratywne i rzeczywiste znaczenie ruchów ekologicznych i *non profit organizations* w zakresie ochrony przyrody i środowiska. Analiza przykładów spektakularnych form działania Greenpeace – ich wyraz medialny i odzwierciedlenie w świadomości społecznej.
15. Postulaty socjologii ochrony środowiska wobec potrzeby zachowania przyrody i środowiska dla przyszłych pokoleń.

Wymiar godzin:

15 godzin wykładów i 15 godzin ćwiczeń – studia stacjonarne

* program autorski prof. E. Kośmickiego

ESTETYKA ŚRODOWISKA

Prowadzący: prof. Jan Kurowicki*

Treści programowe:

1. Środowisko naturalne, jako układ figur wyobraźni.
2. Znaczenie i ograniczenia klasycznej estetyki „piękna przyrody” dla refleksji nad środowiskiem naturalnym. Kantowska estetyka wzniosłości i jej sens współczesny.
3. Swoiste jakości estetyczne środowiska naturalnego: oryginał, naturalność, dziewiczność środowiska i sztuczność.
4. Środowisko naturalne jako dzieło sztuki.
5. Dziewicza przyroda, parki krajobrazowe i ogrody, jako formy środowiska naturalnego.
6. Estetyczne przesłanki i konsekwencje „przywracania stanu naturalnego” środowisku przyrodniczemu. Piękno impresyjne.
7. Estetyzacja środowiska naturalnego w plastyce, fotografii i filmie przyrodniczym.
8. Pejzaż jako zjawisko artystyczne i obiekt bezpośrednich doznań estetycznych.
9. Środowisko naturalne, jako przejaw pięknego kryterium dobrego smaku według T. Veblena.
10. Środowisko naturalne jako zjawisko kultury masowej i jego znaczenie estetyczne.
11. Świadomość estetyczna turysty.

Literatura:

- Barrow J.D., *Wszechświat a sztuka*, Warszawa 1998.
Hegel G., *Estetyka. T.1*, Warszawa 1964.
Kant I., *Krytyka władzy sądowniczej*, Warszawa 1982.
Kurowicki J., *Dlaczego ozdoba zdobi*, Warszawa 2006.
Kurowicki J., *Kultura jako źródło piękna*, Warszawa 1997.
Lichaczew D., *Poezja ogrodów*, Wrocław 1991.
MacCannel D., *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*, Warszawa 2002.
Veblen T., *Teoria klasy próżniaczej*, Warszawa 1971.

Wymiar godzin:

15 godzin wykładów – studia stacjonarne; wykład do wyboru

* program autorski prof. J. Kurowickiego

* *jeleniogórski Wydział Gospodarki Regionalnej i Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Katedra Nauk Społecznych.*

ETYKA EKOLOGICZNA

Opracowano: w Katedrze Nauk Humanistycznych.*

Treści programowe:

1. Etyka ekologiczna – wprowadzenie:
 - główne pojęcia: etyka ekologiczna, etyka antropocentryczna, głęboka ekologia, ekoanarchizm, ekofilozofia;
 - przesłanki i zasady etycznych podstaw gospodarowania zasobami środowiska.
2. Etyka ekologiczna a problemy społeczne i ekonomiczne:
 - sprawiedliwość generacyjna i wewnątrzpokoleniowa;
 - światopogląd i świadomość ekologiczna a stan środowiska.
3. Zagadnienie ochrony środowiska w największych religiach świata:
 - ochrona środowiska w społecznej nauce Kościoła Katolickiego;
 - postawy wobec przyrody w innych nurtach religijnych.

Literatura:

Carle M., Spapens Ph., *Dzielenie się światem. Zrównoważony sposób życia i globalnie sprawiedliwy dostęp do zasobów naturalnych w XXI wieku*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Białystok–Warszawa 2000.

Dębowski J. (red.), *Ekologizm jako paradygmat umysłowości XXI wieku*, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2002.

Dębowski J. (red.), *Światopogląd i ekologia: materiały III Olsztyńskiego Sympozjum Ekologicznego*, Olsztyn-Waplewo 11-13 września 1996 r., WSP w Olsztynie, Olsztyn 2002.

Kozłowski S., *Ekorozwój – wyzwanie XXI wieku*, PWN, Warszawa 2000.

Kozłowski S., *W drodze do ekorozwoju*, PWN, Warszawa 1996.

Wymiar godzin:

30 godzin wykładów – studia stacjonarne

Inne informacje:

- **cel:** zapoznanie studentów z problemami wynikającymi z relacji człowiek–środowisko oraz uzasadnieniem dla etycznego postępowania w procesie gospodarowania zasobami środowiska.
- **specjalność:** *Zarządzanie środowiskiem.*

* Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Wydział Ekonomii.

ETYKA ŚRODOWISKOWA

Prowadzący: dr Adam Płachciak*

Treści programowe:

1. Ekologia a filozofia – wprowadzenie do filozoficznych problemów ekologii. Filozofia przyrody – główne stanowiska prezentowane w dziejach filozofii Zachodu (m.in. grecka filozofia przyrody, odrodzeniowe koncepcje natury, filozofia przyrody Schellinga, współczesna filozofia Hellera) i Wschodu. Religia i przyroda – wielkie religie świata (chrześcijaństwo, buddyzm, hinduizm, islam) oraz inne systemy wierzeń pierwotnych i współczesnych. Ekofilozofia – przesłanki teoretyczne i empiryczne, główni przedstawiciele.
2. Dominujące nurty we współczesnej filozofii ekologii (ochrony i kształtowania środowiska, alternatywy ekologicznej).
3. Podstawowe wartości, zasady i kierunki etyki środowiskowej (etyka antropocentryczna, biocentryczna, holistyczna, ochrony zwierząt).
4. Deontologiczny aspekt etyki środowiskowej (koncepcja rewerencji dla życia H. Skolimowskiego, etyka szacunku dla natury P. Taylora).
5. Świadomość ekologiczna a kultura. Osobowość ekologiczna – jak żyć zgodnie ze światem i samym sobą.

Literatura:

- Aleksandrowicz J., *Sumienie ekologiczne*, WP, Warszawa 1979.
- Bonenberg M., *Etyka środowiskowa. Założenia i kierunki*, UJ, Kraków 1999.
- Gołęga J. M., Czartoszewski J. W., Skowroński A. (red.), *Ochrona środowiska przyrodniczego w filozofii i teologii*, Wyd. Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego, Warszawa 2001.
- Latawiec A., Bugajka G. (red.), *Między filozofią przyrody a ekofilozofią*, Wyd. Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego, Warszawa 1999.
- Moltman J., *Bóg w stworzeniu*, Znak, Kraków 1995.
- Skolimowski H., *Filozofia żyjąca – ekofilozofia jako drzewo życia*, Wyd. Pust Obłok, Warszawa 1993.

Wymiar godzin:

- 15 godzin wykładów i 15 godzin ćwiczeń – studia stacjonarne
10 godzin wykładów i 9 godzin ćwiczeń – studia niestacjonarne

Inne informacje:

- **cel: wiadomości:** znajomość kluczowych problemów oraz głównych stanowisk i kierunków etyki środowiskowej i filozofii ekologii, wiedza o miejscu i roli człowieka w świecie przyrody; **umiejętności:** dostrzeganie i definiowanie problemów etycznych z wykorzystaniem przez człowieka elementów przyrody, umie-

* *jeleniogórski Wydział Gospodarki Regionalnej i Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Jakością i Środowiskiem – obecnie Katedra Nauk Społecznych*

jętność wyborów postaw prośrodowiskowych w życiu prywatnym, społecznym i gospodarczym;

- **metody:** wykład z użyciem środków audiowizualnych, ćwiczenia w oparciu o teksty źródłowe z dziedzin (filozofia, etyka, religia, socjobiologia, dendrologia), warsztaty ekologiczne.
- **specjalność:** *Zarządzanie jakością i środowiskiem*

* program autorski dr A. Płachciaka

EUROPEJSKIE STANDARDY PRAWNE W OCHRONIE ŚRODOWISKA

Prowadzący: dr Andrzej Raj*

Treści programowe:

1. Instrumenty prawne realizacji polityki ekologicznej. Konstytucyjne podstawy i fundamentalne zasady ochrony środowiska w Polsce i Unii Europejskiej. System prawa ochrony środowiska w Polsce i rola ustawy Prawo ochrony środowiska na tle prawa wspólnotowego. Koncepcja, środki prawne i mechanizmy ochrony zasobów środowiska i przeciwdziałania zanieczyszczeniom.
2. Uspołecznianie ochrony środowiska: dostęp do informacji o środowisku i jego ochronie: udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji. Rodzaje i procedura wydawania pozwoleń ekologicznych: pozwolenia sektorowe, pozwolenie zintegrowane.
3. Oceny oddziaływania na środowisko jako instrument prewencyjnej kontroli: oceny oddziaływania planów, programów i polityk, oceny oddziaływania przedsięwzięć. Konserwatorska ochrona przyrody: Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000, formy prawne ochrony.
4. Gospodarka wodna i ochrona wód przed zanieczyszczeniem: założenia ogólne, podstawowe pojęcia i mechanizmy, zarządzanie w układzie dorzeczy i regionów wodnych. Gospodarka odpadami: założenia ogólne, podstawowe pojęcia i mechanizmy, składowiska odpadów. Ochrona powierzchni ziemi i rekultywacja: założenia ogólne, podstawowe pojęcia i mechanizmy.

Literatura:

- Jendroška J. (red.), *Polskie prawo ochrony środowiska w kontekście integracji z Unią Europejską – wybrane zagadnienia*, FILAR, Wrocław 2001.
- Jendroška J. (red.), *Nowe regulacje prawne ochrony środowiska w Polsce – dostosowanie do wymagań Unii Europejskiej*, FILAR, Wrocław 2001.

* *jeleniogórski Wydział Gospodarki Regionalnej i Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Katedra Gospodarki Przestrzennej.*

Wymiar godzin:

15 godzin wykładów – studia stacjonarne

10 godzin wykładów – studia niestacjonarne

Inne informacje:

- **cel: wiadomości:** zapoznanie studenta z najważniejszymi instrumentami prawnymi Polski i UE w zakresie ochrony środowiska; **umiejętności:** rozpoznawania stosowanych w praktyce instrumentów ochrony środowiska;
- **metody:** studium przypadków.
- **wymagania wstępne:** zaliczone przedmioty – podstawy ekologii i ochrony środowiska, programowanie ekorozwoju.
- **specjalność:** *Zarządzanie jakością i środowiskiem*

FILOZOFIA OCHRONY ŚRODOWISKA

Prowadzący: prof. Eugeniusz Kośmicki*

Treści programowe:

1. Filozoficzna i społeczna refleksja o ekologii i ochronie środowiska. Status teoretyczny i ich znaczenie dla działań praktycznych.
2. Ochrona środowiska jako fundamentalny problem filozoficzny. Znaczenie problematyki środowiskowej.
3. Koncepcje wyjaśniające zależność społeczeństwo – środowisko (paradygmat ewolucyjny, ekologizm, koncepcja opanowania przyrody). Podstawowe problemy ekologii człowieka. Znaczenie etologii i socjobiologii człowieka.
4. Ewolucja biologiczna, ewolucja kulturowa – podstawowe różnice. Historyczne etapy oddziaływania człowieka na przyrodę.
5. Antropologia biologiczna, antropologia filozoficzna i kulturowa. W poszukiwaniu koncepcji *homo sustinens*. Krytyczna ocena *homo oeconomicus*.
6. Filozofia dziejów, a problematyka metabolizmu społecznego i kolonizacji przyrody.
7. Kultura jako podstawa ludzkiego zachowania. Protokultura i rozwój różnych typów kultury. Problem transmisji kulturowej. Rola kultury masowej.
8. Globalny charakter kryzysu ekologicznego. Syndromy globalnych zmian i podstawowe ryzyka ekologiczne. Problem istnienia globalnego społeczeństwa ryzyka.
9. Problem rozwoju noosfery jako nowego etapu rozwoju społeczeństwa (ocena koncepcji *global governance*).
10. W poszukiwaniu nowego paradygmatu działalności człowieka w środowisku – problem ekologizacji działań gospodarczych i krytyka tradycyjnej ekonomii.
11. Nietrwały rozwój cywilizacji ludzkiej – w poszukiwaniu trwałego i zrównoważonego rozwoju.
12. Aksjologia, etyka i estetyka w warunkach globalnego kryzysu ekologicznego.

* *Akademia Rolnicza w Poznaniu; Katedra Nauk Społecznych.*

13. Antropologia niszczenia środowiska. Bezpośrednie, pośrednie i głębokie czynniki niszczenia środowiska.
14. Globalny charakter kryzysu ekologicznego. Syndromy globalnych zmian i podstawowe ryzyka ekologiczne.

Literatura:

- Dołęga J.M., Czartoszewski J.W. (red.), *Ochrona środowiska w filozofii i teologii*, Warszawa 1999 (rozdziały: J.M. Dołęgi, H. Cyrzan, A. Kiepasa, E. Kośmickiego, W. Tyburskiego, Z. Kozaka, H. Lisickiej, Z. Lepko).
- Korpikiewicz H. (red.), *Człowiek – zwierzę – cywilizacja. Aspekt humanistyczny*, Poznań 2001.
- Martens E., Schnadelbach H. (red.), *Filozofia. Podstawowe pytania*, Warszawa 1995 (rozdziały: „Człowiek”, „Przyroda”, „Kultura”, „Technika”).
- Mayer E., *To jest biologia. Nauka o świecie ożywionym*, Warszawa 2002 (rozdziały: 1, 2, 4, 7, 9, 10, 11, 12).

Wymiar godzin:

15 godzin wykładów – studia stacjonarne

Inne informacje:

- **kierunek:** *Leśnictwo*, **specjalność:** *Gospodarka Leśna*.

* program autorski prof. E. Kośmickiego

NEGOCJACJE W OCHRONIE ŚRODOWISKA

Prowadzący: dr Anetta Zielińska*

Treści programowe:

1. Konflikt środowiskowy jako specyficzna odmiana sytuacji konfliktowej. Typowe rodzaje konfliktów środowiskowych (przestrzenne formy ochrony środowiska – samorząd, uciążliwość gospodarcza i komunikacyjna – społeczność lokalna, działalność inwestycyjna – społeczność lokalna, konserwatyzm przyrodniczy a rozwój lokalny). Społeczne elementy konfliktów środowiskowych – metody udziału społeczeństwa lokalnego w podejmowaniu decyzji.
2. Prawne aspekty konfliktów środowiskowych – sposoby uniknięcia konfliktów przy podejmowaniu decyzji gospodarczych. Najefektywniejsze style negocjacji stosowane w rozwiązywaniu problemów środowiskowych. Konflikt środowiskowy i metody jego uniknięcia – z punktu widzenia różnych stron (społeczność lokalna, samorząd, administracja rządowa, przedsiębiorca).

* *jeleniogórski Wydział Gospodarki Regionalnej i Turystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Katedra Zarządzania Jakością i Środowiskiem.*

Literatura:

- Borys T., *Jak budować program ekorozwoju. Informacje ogólne*, DemNet, Warszawa-Jelenia Góra 1998.
- Dawson R., *Sekrety udanych negocjacji*, Zysk i S-ka, Warszawa 1995.
- Fischer R., Ury W., *Dochodząc do tak*, PWE, Warszawa 1991.
- Kachniarz M., Korzeń J., *Jak budować program ekorozwoju w regionie*, DemNet, Warszawa-Jelenia Góra 1998.
- Techniki negocjacji w ochronie środowiska*, ETP, Katowice 1993.

Wymiar godzin:

- 15 godzin ćwiczeń – studia stacjonarne
10 godzin ćwiczeń – studia niestacjonarne

Inne informacje:

- **cel: wiadomości:** najskuteczniejsze metody zapobiegania oraz metody rozwiązywania konfliktów środowiskowych; **umiejętności:** umiejętność diagnozowania przyczyn konfliktów, sposoby rozwiązywania problemów, taktyki negocjacyjne w konfliktach środowiskowych;
- **metody:** studium przypadków, symulacje rozwiązywania konfliktu z zastosowaniem technik negocjacji; na bazie artykułów prasowych formułowanie oceny konkretnych konfliktów i programowanie metod osiągnięcia konsensusu;
- **wymagania wstępne:** zaliczone przedmioty – techniki negocjacji.
- **specjalność:** *Zarządzanie jakością i środowiskiem.*

* program autorski dr A. Zielińskiej.

NEGOCJACJE W OCHRONIE ŚRODOWISKA

Opracowano: w Katedrze Nauk Humanistycznych.*

Treści programowe:

1. Konflikt – warunki powstania i przyczyny konfliktów, skutki konfliktu.
2. Strategie negocjacyjne, budowanie konsensusu.
3. Proces i techniki negocjacji – zasady skutecznych negocjacji.
4. Konflikt ekologiczny: pojęcie, ekologiczne konflikty między inwestorem, administracją i społecznością lokalną.
5. Udział społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji – uspołecznienie procesu zarządzania środowiskowego: podstawowe zasady, formy społecznego nacisku, świadomość ekologiczna a aktywność ludzi, rodzaje udziału społeczeństwa (przykłady technik angażowania społeczeństwa).

* Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Wydział Ekonomii.

6. Zagadnienie konsultacji społecznych w międzynarodowych porozumieniach i konwencjach oraz w regulacjach prawnych Unii Europejskiej.
7. Udział społeczeństwa w procedurach OOS w Polsce i w Unii Europejskiej.

Literatura:

- Białyszewski H., *Teoretyczne problemy społeczności i konfliktów społecznych*, Warszawa 1998.
- Czaja S. (red.), *Konflikty i współpraca w realizacji strategii ekorozwoju*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2003.
- Dokumenty końcowe konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, Wyd. IOŚ, Warszawa 1998.
- Dutkowski M., *Konflikty w gospodarowaniu dobrami środowiskowymi*, WUG, Gdańsk 1995.
- Fisher R., Ury W., *Dochodząc do TAK. Negocjowanie bez poddawania się*, PWE, Warszawa 1991.
- Lenart W. (red.), *Rola konsultacji i negocjacji społecznych w procedurze uzgadniania inwestycji zmieniających środowisko*, Eko-Konsult, Gdańsk 2000.
- Miłaszewski R. (red.), *Strategia zarządzania środowiskowego w przedsiębiorstwie i gminie*, PziTS, Poznań 1999.
- Pańków J., *Negocjacje jako sposób rozwiązywania konfliktów społecznych*, Warszawa 1998.
- Sagan I., *Miasto – scena konfliktów i współpracy*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2004.
- Uniszewski Z., *Konflikty i negocjacje*, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Warszawa 1993.

Wymiar godzin:

15 godzin ćwiczeń – studia stacjonarne

Inne informacje:

- **cel:** zapoznanie studentów z wybranymi zagadnieniami z zakresu negocjacji i komunikacji. Poznanie przez studentów technik rozwiązywania konfliktów ze szczególnym uwzględnieniem konfliktów w procesie gospodarowania dobrami środowiskowymi. Przedstawienie znaczenia oraz metod uspołecznienia procesu zarządzania.
- **specjalność:** *Zarządzaniem środowiskiem.*

OCHRONA ŚRODOWISKA W PROCESIE INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Prowadzący: dr Małgorzata Burchard-Dziubińska*

Treści programowe:

1. Instytucjonalne podstawy analizy ochrony środowiska w ujęciu historycznym.
2. Proces integracji europejskiej.
3. Kwestie ochrony środowiska przyrodniczego w procesie integracji europejskiej.
4. Traktatowe podstawy polityki ekologicznej.
5. Programy działania w dziedzinie ochrony środowiska przyrodniczego.
6. Zasady polityki ochrony środowiska UE.
7. Instytucjonalne podstawy ochrony środowiska w UE.
8. Rozwój wspólnotowego prawa ochrony środowiska.
9. Proces legislacyjny.
10. Kompetencje Wspólnoty i państw członkowskich w dziedzinie ochrony środowiska.
11. Polityka ochrony środowiska UE a polityki sektorowe (energetyczna, rolna).
12. Koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju i jej realizacja w UE.
13. Rynek wewnętrzny a polityka ochrony środowiska UE.
14. Problemy ochrony środowiska w zarządzaniu przedsiębiorstwem.
15. Ekolabelling.
16. Dobrowolne audyty środowiskowe.
17. Finansowanie ochrony środowiska w państwach UE.
18. Zaangażowanie UE we współpracę na rzecz ochrony środowiska na poziomie globalnym.
19. Działania na rzecz ochrony klimatu.
20. Koszty i korzyści z tytułu członkostwa Polski w UE w dziedzinie ochrony środowiska.

Literatura:

- Anders V., Hunter C-P, Ribbe L., *Banany dla Brukseli*, EON, Wrocław 2002.
- Burchard-Dziubińska M. (red.), *Integracja Polski z UE w dziedzinie ochrony środowiska*, Wyd. Biblioteka, Łódź 2000.
- Ekonomiczne aspekty dostosowania polskiego prawa, regulacji i instytucji w ochronie środowiska do rozwiązań UE*, Biblioteka Ekonomia i Środowisko 1999 nr 24 (wybrane teksty).
- Janikowski R., *Zarządzanie antropopresją w kierunku zrównoważonego rozwoju społeczeństwa i gospodarki*, Difin, Warszawa 2004.
- Korzyści i koszty członkostwa Polski w UE. Raport z badań Centrum Europejskiego*, Natolin, Warszawa 2003.
- Sznajder M. (red.), *Europejskie prawo ochrony środowiska*, Instytut Europejski, Łódź 1998.
- Sznajder M. (red.), *Rynek wewnętrzny a polityka ochrony środowiska w UE*, Instytut Europejski, Łódź 1998.

* Uniwersytet Łódzki; Katedra Ekonomii Rozwoju.

Wymiar godzin:

30 godzin wykładów – studia stacjonarne

Inne informacje:

▪ **kierunek:** *Ekonomia.*

* program autorski dr M. Burchard-Dziubińskiej.

POLITYKA EKOLOGICZNA

Prowadzący: prof. Andrzej Papuziński*

Treści programowe:

1. Pojęcie, geneza i rozwój polityki ekologicznej: pojęcie polityki ekologicznej, rodziny polityki ekologicznej, fazy rozwojowe międzynarodowej polityki ekologicznej. Etapy rozwoju nowej koncepcji ochrony środowiska w Polsce po 1989 roku. Argumenty na rzecz prowadzenia polityki ekologicznej. Rodzaje polityki ekologicznej. Instrumenty polityki ochrony środowiska. System finansowania ochrony środowiska w Polsce.
2. Zagraniczna polityka ekologiczna Polski w okresie transformacji systemowej. Euroregiony. Współpraca regionalna w basenie morza Bałtyckiego. Główne dokumenty z zakresu polskiej polityki ekologicznej.
3. Geneza i pojęcie polityki zrównoważonego rozwoju. Oddziaływanie człowieka na środowisko a polityka – analiza wybranych przypadków z dziejów różnych kultur. Wzrost gospodarczy a współczesny kryzys środowiskowy. Granice ekologiczne wzrostu gospodarczego. Konsumpcjonizm i jego granice. Ekologia „płytką” a ekologia „głęboka”. Zasady zrównoważonego rozwoju. Rola *Szczytu Ziemi* w Rio de Janeiro w upowszechnianiu zasad polityki ekorozwoju. *Agenda 21*. *Szczyt Ziemi* w Johannesburgu. Nowe wskaźniki dobrobytu. Rynek a problem efektów zewnętrznych. Uspołecznienie ochrony środowiska a zrównoważony rozwój. Współczesne polskie organizacje ekologiczne: rodzaje organizacji ekologicznych w Polsce, rola organizacji ekologicznych w społeczeństwie polskim, świadomość ekologiczna Polaków. Kontakty między NGOs a rządem.

Literatura:

- Papuziński A. (red.), *Polityka ekologiczna III Rzeczypospolitej*, Wyd. Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2000.
- Kozłowski S., Wróblewski Z. (red.), *Podstawy ekorozwoju*, ZEC KUL, Lublin 2000.
- Gliński P., *Polscy Zieloni*, Wyd. IfiS PAN, Warszawa 1996.
- Pietras M., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Wyd. UMCS, Lublin 2000.

* *Uniwersytet Bydgoski. Zakład Filozofii Ekorozwoju i Polityki Ekologicznej Instytutu Nauk Politycznych.*

Wymiar godzin:

30 godzin wykładów – studia stacjonarne

Inne informacje:

- **cel:** praktyczna zdolność analizy i formalna umiejętność rozwiązywania problemów dotyczących polityki ekologicznej państwa w zakresie integracji z Unią Europejską, szczebla centralnego, regionalnego i lokalnego ze szczególnym uwzględnieniem zasady ekorozwoju; zadania: wszechstronne wykształcenie w zakresie polityki ekologicznej polskiej i międzynarodowej zasad ekorozwoju opartych na postulacie rozwoju gospodarczego z uwzględnieniem troski o zachowanie przyrodniczego środowiska życia człowieka, zarządzania środowiskiem w oparciu o umiejętność godzenia problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych i kultury.

* program autorski prof. A. Papuzińskiego.

POLITYKA EKOLOGICZNA PAŃSTWA

Opracowali: prof. Andrzej Papuziński i mgr Andrzej Gajka*

Treści programowe:

1. Pojęcie, geneza i rozwój polityki ekologicznej: pojęcie polityki ekologicznej, rodziny polityki ekologicznej, fazy rozwojowe międzynarodowej polityki ekologicznej. Polskie koncepcje ochrony środowiska od początków XIX do 1939 roku. Ochrona środowiska przyrodniczego w PRL. Ekologiczne dziedzictwo „realnego socjalizmu”. Etapy rozwoju nowej koncepcji ochrony środowiska w Polsce po 1989 roku.
2. Argumenty na rzecz polityki ekologicznej: argumentacja odpowiadająca stanowiskom rozwijanym w ekofilozofii i ekoteologii, dobro przyszłych pokoleń a polityka ekorozwoju, argumenty pragmatyczne. Rodzaje polityki ekologicznej a koncepcje ekorozwoju: polityka konserwatorska, polityka pragmatyczna, polityka systemowa. Współczesne polskie organizacje ekologiczne: rodzaje organizacji ekologicznych w Polsce, rola organizacji ekologicznych w społeczeństwie polskim, świadomość ekologiczna Polaków, uwarunkowania słabości organizacji ekologicznych w polskim systemie politycznym, perspektywy rozwoju organizacji ekologicznych w polskim systemie politycznym. Kontakty między NGOs a rządem. System finansowania ochrony środowiska w Polsce: główne źródła finansowania przedsięwzięć ekologicznych, rola budżetu centralnego w finansowaniu ochrony środowiska w Polsce, rola funduszy ekologicznych w finansowaniu

* *Uniwersytet Bydgoski, Zakład Filozofii Ekorozwoju i Polityki Ekologicznej Instytutu Nauk Politycznych; Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Człuchowie.*

waniu ochrony środowiska w Polsce, rola ekokonwersji zadłużenia w finansowaniu ochrony środowiska w Polsce, rola zagranicznych źródeł w finansowaniu ochrony środowiska w Polsce. Zagraniczna polityka ekologiczna polski w okresie transformacji systemowej. Euroregiony. Współpraca regionalna w basenie morza Bałtyckiego. Główne dokumenty z zakresu polskiej polityki ekologicznej.

Wymiar godzin:

20 godzin wykładów i 10 godzin ćwiczeń – studia stacjonarne

Inne informacje:

- **kierunek:** *Politologia*, **specjalność:** *Ekorozwój i polityka ekologiczna*.

POLITYKA EKOLOGICZNA W POLSCE

Prowadzący: prof. Eugeniusz Kośmicki*

Treści programowe:

1. Polityka ekologiczna na tle współczesnych zadań państwa.
2. Teoretyczne podstawy polityki ekologicznej.
3. Funkcje polityki ekologicznej.
4. Podstawowe instytucje polityki ochrony środowiska.
5. Środki i instrumenty polityki ekologicznej.
6. Zasada subsydiarności jako jedna z podstaw polityki ekologicznej.
7. Powstanie i ewolucja polityki ekologicznej w Polsce. [Pierwsza i druga polityka ekologiczna państwa]. Polityka gospodarcza a polityka ekologiczna.
8. Instrumenty ekonomiczne polityki ekologicznej w Polsce.
9. Koncepcja trwałego rozwoju i jej rola w polityce ekologicznej.
10. Problem polityki ekologicznej w przedsiębiorstwie.
11. Główne sektory polityki ekologicznej. Problem ekologizacji polityki rolnej.
12. Polityka regionalna a ochrona środowiska.
13. Podstawowe elementy polityki ekologicznej Unii Europejskiej i jej konsekwencje dla Polski.
14. Kształtowanie się globalnej polityki ekologicznej i powstanie koncepcji „*global governance*”.
15. Znaczenie ustaleń konferencji w Rio i Johannesburgu dla rozwoju polityki ekologicznej w Polsce.

Literatura:

Górka K., Poskrobko B., Radecki W., *Ochrona środowiska*, wyd. 4, rozdz. II, Warszawa 2001.

* *Akademia Rolnicza; Katedra Nauk Społecznych.*

Kozłowski S., *Ekorozwój – wyzwanie XXI wieku*, Warszawa 2000.

Papuziński A. (red.), *Polityka ekologiczna III Rzeczypospolitej*, Wyd. Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2000.

Wymiar godzin:

30 godzin wykładów – studia stacjonarne

* program autorski prof. E. Kośmickiego

POLITYKA EKOROZWOJU

Opracowali: prof. Andrzej Papuziński i mgr Andrzej Gajka*

Treści programowe:

1. Geneza i pojęcie polityki ekorozwoju. Oddziaływanie człowieka na środowisko a polityka – analiza wybranych przypadków z dziejów różnych kultur.
2. Wzrost gospodarczy a współczesny kryzys środowiskowy. Granice ekologiczne wzrostu gospodarczego. Konsumpcjonizm i jego granice. Ekologia „płytką” a ekologia „głęboka”. Zasady ekorozwoju. Prawa ekorozwoju. Filozoficzne, gospodarcze i społeczne argumenty na rzecz ekorozwoju. Strategie ochrony środowiska a ekorozwój. Spory wokół interpretacji polityki ekorozwoju. Rola *Szczytu Ziemi* w Rio de Janeiro w upowszechnianiu zasad polityki ekorozwoju. *Agenda 21*. *Szczyt Ziemi* w Johannesburgu. Raporty dla Klubu Rzymskiego a ekorozwój. Ekorozwój a neoklasyczna teoria ekonomii. Ekonomiczne instrumenty polityki ochrony środowiska. Rynek a problem efektów zewnętrznych. Mierniki dobrobytu a baza zasobów środowiskowych. Strategie włączania ochrony środowiska do działalności przedsiębiorstw. Ekorozwój jako szansa dla średnich i małych przedsiębiorstw. Uspołecznienie ochrony środowiska a ekorozwój. Nowe wskaźniki dobrobytu. Bankowość a środowisko naturalne. „Zielone” podatki.

Wymiar godzin:

20 godzin wykładów i 10 godzin ćwiczeń – studia stacjonarne

Inne informacje:

- **kierunek:** *Politologia*, **specjalność:** *Ekorozwój i polityka ekologiczna*.

* *Uniwersytet Bydgoski, Zakład Filozofii Ekorozwoju i Polityki Ekologicznej Instytutu Nauk Politycznych; Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Człuchowie.*

POLITYKA I PRAWO OCHRONY ŚRODOWISKA UNII EUROPEJSKIEJ

Opracowali: prof. Andrzej Papuziński i mgr Andrzej Gajka*

Treści programowe:

1. Bezpieczeństwo ekologiczne w stosunkach międzynarodowych.
2. Ingerencja ekologiczna.
3. Zagrożenia ekologiczne w Europie. Czynniki zagrożeń ekologicznych w Europie.
4. Procesy integracyjne jako czynnik zwiększający zagrożenie środowiska.
5. Specyfika polityki ekologicznej UE. Geneza i ewolucja polityki ekologicznej UE.
6. Zakres działań UE w dziedzinie ochrony środowiska.
7. Cele, zasady i narzędzia ochrony środowiska w UE.
8. Kompetencja wspólnotowa a kompetencja państwowa.
9. Zieloni i miejsce środowiska naturalnego w debatach Parlamentu Europejskiego.
10. Funkcje prawa w ochronie środowiska. Porządek prawny Unii Europejskiej a wspólnotowe prawo ochrony środowiska. Rozwój wspólnotowego prawa ochrony środowiska w okresie trzech ostatnich dziesięcioleci.
11. Prawnomaterialne podstawy ochrony środowiska UE – cechy podstawowe i zarys tendencji rozwojowych.
12. Zasady finansowania ochrony środowiska w UE. Główne obszary działań wspieranych finansowo w UE.
13. Polska polityka ekologiczna a wymogi Unii Europejskiej: charakter zmian, główne kierunki ewolucji polskiej polityki ekologicznej, koszty dostosowywania polskiej polityki ekologicznej do wymogów unijnych.
14. Piąty i szósty program działania UE.

Wymiar godzin:

20 godzin wykładów – studia stacjonarne

Inne informacje:

- **kierunek:** *Politologia*, **specjalność:** *Ekorozwój i polityka ekologiczna*.

* *Uniwersytet Bydgoski, Zakład Filozofii Ekorozwoju i Polityki Ekologicznej Instytutu Nauk Politycznych; Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Człuchowie.*

SPOŁECZNO-POLITYCZNE ASPEKTY OCHRONY ŚRODOWISKA

Prowadzący: dr Agnieszka Lorek*

Treści programowe:

1. Podstawy funkcjonowania środowiska naturalnego i jego znaczenie dla człowieka.
2. Oddziaływanie człowieka na środowisko naturalne.
3. Zmiany w środowisku a jakość życia człowieka.
4. Globalne problemy środowiska.
5. Rozwój zrównoważony jako niezbędny warunek postępu.
6. Cele i metody ochrony środowiska przyrodniczego.
7. Polityka ekologiczna UE i Polski.
8. Polityka zdrowia środowiskowego.
9. Systemy informacji o środowisku.
10. Konflikty społeczne na tle ekologicznym.
11. Edukacja ekologiczna i świadomość ekologiczna.
12. Partycypacja społeczna w podejmowaniu decyzji związanych ze środowiskiem.
13. Problemy ochrony środowiska w przedsiębiorstwie.
14. Polityka ekologiczna w skali lokalnej.
15. Stan środowiska i polityka ekologiczna w woj. śląskim.

Literatura

Podstawowa:

- Górka K., Poskrobko B., Radecki W., *Ochrona środowiska + Suplement*, PWE, Warszawa 2002.
- Kramer M., Urbaniec M., Kryński A. (red.), *Międzynarodowe zarządzanie środowiskiem. Tom I: Interdyscyplinarne założenia proekologicznego zarządzania przedsiębiorstwem*, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Janikowski R. (red.), *Środowisko a zdrowie. Polityka, zarządzanie, komunikowanie*, pod Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 2004.

Uzupełniająca:

- Czaja S., Becla A., *Ekologiczne podstawy procesów gospodarowania*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2002.
- Poskrobko B., *Zarządzanie środowiskiem*, PWE, Warszawa 1998.
- Bell P.A., Greene Th.C., Fisher J.D., Baum A., *Psychologia środowiskowa*, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2004.
- Lenart W., Stoczkiewicz M., Szcześniak E., *Merytoryczne i społeczne źródła procesów OOS – udział społeczeństwa w decyzjach ekologicznych*, EKO-KONSULT, Gdańsk 2004.
- Kramer M., Brauweiler J., Nowak Z. (red.), *Międzynarodowe zarządzanie środowiskiem. Tom II: Instrumenty i systemy zarządzania*, C.H. Beck, Warszawa 2005.

* Akademia Ekonomiczna w Katowicach; Wydział Ekonomii, Katedra Polityki Społecznej i Gospodarczej.

Wymiar godzin:

30 godzin wykładów – studia niestacjonarne

Inne informacje:

- **cel:** przedstawienie wpływu czynników środowiskowych na jakość życia człowieka oraz roli społeczeństwa w kształtowaniu i realizacji polityki ekologicznej;
- **metody:** wykład multimedialny.
- **specjalność:** *Zarządzanie środowiskiem*

* program autorski dr A. Lorek